IX. CİLT 2. SAYI OLARAK GÖZÜKEN GERÇEKTE VIII.CİLT 2. SAYIDIR

Cilt: IX **Nisan 1932** **Sayı: 2**

DARÜLFÜNUN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

FELSEFE, İÇTİMAİYAT, TARİH,
COĞRAFYA, EDEBİYAT

İKİ AYDA BİR NEŞROLUNUR

BU SAYIDA:

MAKALELER — Sahife

Goethe: Yusuf Şerif B. 3-11
Faust'un Felsefesi: Dr. Orhan Sadeddin B. 12-20
Osmanlı devrinde Rafızîlik ve Bektaşîlik: Ahmet Refik B. 21-59
Pedagoji sistemleri: İsmail Hakkı B. 60-79
Auguste Comte'un Felsefesi: Halil Nimetullah B. 80-96

İSTANBUL
MATBAACILIK VE NEŞRİYAT
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
1932

Osmanlı devrinde

Rafızîlik ve Bektaşîlik

(1558 - 1591)

Türkiye'de dinî hareketler iki noktada bariz bir şekilde kendini gösterdi. Evvelâ Rumeli'de bektaşîlikle, daha sonra Anadolu'da rafızîlikle.. Bektaşîlik, Osmanlı idaresinde, tasvip ve hattâ babaları izaz ve tebcil edildi; fakat rafızîlik, acem düşmanlığile bir telâkki edildiği için, intişarına hiç bir zaman meydan verilmedi, ve daima kanla ve ateşle bastırıldı.

Osman Oğulları zamanında devlet idaresini yıkmak için ilk dinî kıyam Rumeli'de başladı. Bu kıyamı ilmi ve fazlile kendini tanıttırmış yüksek bir şahsiyet idare ediyordu: **Simavnalı Şeyh Bedreddin...**

Şeyh Bedreddin, Urhan Bey zamanında, Simavna'da doğdu. Simavna, Rumeli'de Eski Zağra ile Kızanlık arasında bir kasaba idi.

Bedreddin'in babası Simavna Kadısı **İsrail** idi. Daha pek ufak yaşta iken ilim ve marifet tahsili için Semerkand'e kadar gitmişti. Oğlu Bedreddin de kendi gibi yetişti. Tahsilini bitirmek için Mısır'a giderken Konya'ya uğradı. Orada Feyzullah namında bir zatten dört ay kadar bazı ilimler öğrendi. Feyzullah'ın vefatile Mısır'a geldi. Mısır'da Seyyit Şerifi Cercanî ile beraber Mubarekşah'tan ders gördü. Mubarekşah ile beraber Mısır'dan Mekke'ye gitti. Avdetinde Mısır'da Şeyh Ekmelüddin'den pek çok istifade etti. Mısır'da yıllarca kaldı. Orada, meşayihten Seyyit Hüseyni Ahlatî'ye intisap etti. Tasavvufu ondan öğrendi: Hattâ şeyhinin vefatile, altı ay kadar makamını da işgal eyledi. [1].

Bedreddin, Mısır'dan Tebriz'e kadar gitti. Maksadı halkı irşattı.

Tebriz'de, Temirleng'in huzurunda toplanan ulema meclisine hakemlik ederek fazlını ve kemalini ispat eyledi. Bedreddin, Tebriz'den Anadolu'ya geldi. O sırada devrinin en ileri gelen âlimlerinden sayılıyordu. جامع الفصولين تسهيل، واردات كبرى، مسرة القلوب gibi mühim eserler vücude getirmişti. Türkiye'de ise kardeş kavgaları hüküm sürüyordu. Ankara felâketinden sonra (1402) Osmanlı devletini Yıldırım Bayezd'in oğullarından Musa Çelebi idare ediyordu. Musa Çelebi, fazlını ve irfanını takdir ettiği için, Şeyh Bedreddin'i kendisine kazasker nasbetmişti.

Çelebi Sultan Mehmet, kardeşi Musa Çelebi'yi mağlûp ve ifna ettikten sonra Şeyh Bedreddin'i ayda bin akça vazif ile İzmit'te ikamete memur

---

[1] M. Şerafeddin, Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin, s. 4, 8-15.

etti. «Mevlânayi müşarünileyh ilmi zâhir ve bâtın sahibi olup fazileti bâhire ile şöhret bulmağın talibleri ve şakirdleri çoğalub istifadei ulûmu diniyye ve istifayi mesaili yekıyniyye iderler idi [1].» Bunlar meyanında Şeyh Bedreddin'in iki ateşli müridi vardı: Börklüçe Mustafa, Torlak Hu Kemal... Bunlar şeyhin bütün fikirlerine candan iman edenlerdendi.

Şeyh Bedreddin diyordu ki: « İşareti gaybiyye ile kendi mutekitlerimle âleme malikiyyet içün zuhur ve huruc ideceğim Ve memaliki müridlerim arasında ilim kuvvetini ve tevhid sırrını tahkıyk ile taklid ehlinin millet ve mezheb kanunlarını batıracak ve meşrebimin genişliği ile bazı haram şeyleri helâl göstereceğim.» Şeyh, müritlerini ve kendisine inanaları etrafına toplıyacak, bir hükûmet teşkil eyledikten sonra araziyi onlara paylaştıracaktı. Bundan başka, müslümanlarla hıristiyanlar arasındaki din farkını da ortadan kaldıracaktı. Halbuki o tarihte, devletin kanunu mucibince müslim ile gayrimüslim arasında büyük bir müsavatsızlık vardı. Şeyh Bedreddin, kendi peygamberliğini ilân etmişti. Türkiye'de oturan hıristiyanlarla musevîleri birleştirmek için bütün peygamberleri tanımıyordu. Müritlerine yalnız: « Lâilâhe illallah » dedirtiyor, « Muhammed resulullah » dedirtmiyordu. Binaenaleyh, şeyhin etrafına toplananlar, Türklerden ziyade hıristiyanlardı.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında, dinî hareketler bütün şiddetile alevlendiği zaman, Sofyalı Bali Efendi Şeyh Bedreddin'in mesleki hakkında padişaha verdiği bir takrirde şu mütalâada bulunuyordu:

« Vilâyeti Dobruca ve Deli Orman ahalisi باجمعهم لعنةالله عليهم şeyhi mezburdan desti inabet getürüp emrine itaat ve imtisal ve canü dilden fermanına istikbal gösterüb her gâh ki bir yere gelüb cemiyyet ve sohbet kıldıklarında meclislerinde şarab ve erbabı ihvan ve ahbabı pirü civan ve zenanü gılman hazırûn olup şeyhi gümrahı hodperest badeden unar ve mesti kadeh derdest nushu pende âgâz itdikde serfirazlık idüb Cennetde şarab didikleri şarab, bu şarabı gazmidâ ve ferahbahşâdır Ve Kevser dedikleri işbu dünyadır ki sofrai hakdır. Cemii niami ilâhî bundadır. Umurı ahiret ulemai rüsum fehmetdikleri gibi değildir. Durubu emsal idüginden gafillerdir deyu nice hezliyyat ve mühmilât ve küfriyyet söyliyüb sakfı minâ sanmanız kim fena bulacakdır. Ve bu milk sahibi milkinden taşrada olacakdır. Belki insandadır. Her kim insanı bildi Hakkı bildi Enel Hak didikte ol fırakı dalle ve mülhidîni müridîn cümlesi Enelhak diyüb şeyhi bisedada sücüd idüb درويشانه درويش وخدای من پيرمن deyüb şemilere püf denilüb derunu zulematda مدچنق بری چنق olub süddi şeriatı yıkub ye'cuc ve me'cuc misal nice fesadü fitneye bais ve nice sadedil ehli hevanın akıydesi napakliğine sebeb olurlar.»

Hicrî on birinci asırda, Şeyh Mahmud Hüdayı Efendi de padişaha yazdığı bir takrirde, Şeyh Bedreddin hâdisesine dair malûmat verdikten sonra şöyle diyoru:

---

[1] Solakzade, s. 134.

«Docalar dimek ile marūf olan köylerde ve her daim fesad kasdından hâli değillerdir. Ve Kızılbaş ile birdir. Matekaddemden mabeyinlerinde muamele ve muahedeleri vardır. Hattâ orada olan sipahiler Kızılbaş seferi oldukda anlara emir oldukda kimisi timardan feragat itmişdir ve kimisi kılıncı mühürliyüb gitmişlerdir. Timar hatırı içün ere kılınc çekmeyiz deyu asla içlerinde şeriat ve sünnet eseri yokdur. Müslümanlardan bir âdem öldirmek kâfir öldirmek kadarınca gazâ bilürler rafızîlerdir. Menbaı fesad ve menşei fitnedirler. Çokluk taifedir. Ve içinde yer yer şeyhleri namında şeytanları vardır. Daima ihlâl ve idlâl üzerinedir. Ve yer yer ışık zaviyeleri vardır. Anlar dahi harabdır. Ve ol taifeye **Simavnî** dirler. Zira ol mahalde şeyhlerine de **Simavî** dirler imiş. Âşikâre ve alâniyyeten erbabı Çiharyar'e tain iderler. Ve ışık taifesi ve anların habasiyyeti vasıf olunmaz. Her daim Kızılbaşın zuhur ve intişarın temenni iderler idi. Elhamülillâh aksi oldu ve hâlâ hak ançalar olmaz, gene fırsat Şahındır dirler imiş. Bu makule revafızdır. Ve melâhide ve zenadıkadır. Fırsat esirleridir.» [1]

Şeyh Bedreddin'in bir kaç asır sonra bile tesirini gösteren prensipleri, o zaman, müslim ve gayri müslim, pek çok kişileri cezbetti. Taraftarları gittikçe arttı. **Börklüce Mustafa** şeyhin hem akrabasındandı, hem kâhyasıydı [2]. **İlk defa olarak** şeyhin akıydelerini Aydın elinde o yaydı. Şeyhin halifesi olduğunu ilân etti. Etrafına üç binden ziyade mürit topladı. Aydın eyaletini kâmilen teshir etti.

Biznaslı müverrih Dukas diyor ki:

«O zamanlarda İyonien körfezi methalinde kâin ve halk dilice İstilârion (Karaburun) denlen dağlık memlekette âdi bir türk köylüsü ortaya çıktı. İstilarion Hiyo (Sakız) adası karşısındadır. Bu köylü Türklere vaız ve nasayihte bulunuyor, ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, esvab, davar, ve toprak gibi şeylerin kâmilen umumun müşterek mali sayılmasını tavsiye ediyordu. Diyordu ki: «Senin emlâkin benim olabileceği gibi, benim emlâkim de senin olabilecek.» Köylüleri bu gibi sözlerle teshir ettikten sonra, hırsiyanlarla da dostluk tesisine çalıştı.» Adalarda oturan Cenevizlileri bile ele almaya uğraştı.

Şeyh Bedreddin İzmit'te idi. Oradan İsfendiyar oğullarına kaçtı. Çünkü Osman oğullarının bir düşmanı da onlardı. Şeyh Bedreddin, Musa Çelebinin kazaskeri iken Eflak Beyi Mirçe ile tanışmıştı. Gemi ile Eflaka geçti. Mirçe'den fevkalâde riayet gördü. Oradan Dobriça'ya indi. Kendisine en çok taraftar orada bulabilirdi. Kaliakra'daki Sarı Saltuk zaviyesi kendisile hemfikir ışıklarla dolu idi. Urhan Bey zamanında burayı ziyaret eden İbni Batuta diyor ki: «Badehu Baba Saltuk namile maruf bir beldeye muvasalât ettik. Saltuk'un mükâşefe sahibi olduğu menkul ise de, hakkındaki rivayet şer'i şerife mugayir görinür.» [3]

O sırada Çelebi Sultan Mehmet Selânik fethine hazırlanıyordu

---

[1] Tezakiri Hüdayî, Umumî kütüphane, No 3497

[2] Uruc Bey, Tevarihi Âli Osman s, 43-Aşıkpaşazade, s 91.

[3] İbni Batuta, Şerif Paşa tercemesi, s 386- Vesika 7 müracaat

Memleketinde bu dinî kıyamı haber alır almaz, Amasya'da Rumiyyei suğra hâkimi bulunan oğlu Murat Beyi çağırdı. Bayezit Paşa ile beraber Börklüce Mustafa üzerine gönderdi. Karaburun muharebesi Börklüce'nin mağlûbiyeti, ve nihayet katlile neticelendi. Bu esnada Torlak Hu Kemal ve müritleri Mağnisa taraflarında «kudüm ve dümbelek»le geziyorlar, halkı kendi mezheplerine cezbetmeye çalışıyorlardı. Aydın eli temamen onlara iltihak eylemişti. Murat Bey, bu sfer Bayezit Paşa ile beraber, Torlak Kemalin üzerine yürüdü. Mağnisa civarında cümlesini mağlûp etti. Torlak Kemal ele geçti, ve idam edildi.

Şeyh Bedreddin Rumeli'de, Silistire taraflarında idi. Maiyetinde ışıklardan binlerce adam vardı. Sarı Saltuk müritleri, Musa Çelebiye kazaskerliği zamanında eyiliğini görenler, yaymak istediği mezhebi kabul edenler hep etrafına toplanmışlardı. Şeyh Mahmut Hüday' Efendi'nin dediği gibi «Dobrice'de Celâlî zuhur idüb haylı cemiyyet ve fesad ve fitne olmak ol taifeden olmuş idi.» [1]

Şeyh Bedreddin Silistire'den kalktı, Deli Orman içlerine, Ağaç denizi'ne girdi. Orada yerleşti. Bir çoklarına subaşılıklar ve sancaklar verdi. Maiyetine Türklerden ve tacılardan pek çok kişi toplandı.. «Gördiler kim bunun işinde hayır yoktur.» [2]. Çoğu dağıldı.

Çelebi Sultan Mehmet bunu işitti. Kapıcı başı Elvan Beyi iki yüz kişi ile şeyhin üzerine gönderdi. Şeyh Bedreddin'i Zağra'da hile ile tuttular. Sultan Mehmed'e getirdiler. Bedreddin «ilim ve fazlile meşhur ve halli müşkilâtı ictihadiyyede müsellemi cümhur idi.» [3]. Bu sebepten Sultan Mehmet, Şeyh Bedreddin hakkındaki cezayı ulemaya havale etti. Bunların arasında «milki Acem'den (yani Kızılbaş diyarından) henüz gelmiş ve tedris ve uftaya başlamış olan mevlâna Hayderi Herevî de vardı. Şeyh Bedreddin asıl onunla dinî münakaşada bulunacaktı. «Kadıi müşarünileyh vaki olan muhasama ve mubahesede hiç bir noktada tevekkuf etmeyüb ulemai hazırayı mubahase külfetine duçar etmedi.» [4]

Çelebi Sultan Mehmet saltanatını temin için Şeyh Bedreddini Simavî'yi Serez çarşısında astırdı (1421). «Mezarını anda etdiler.» Fakat Bedreddin'in prensipleri halkın ruhunda asırlarca yaşadı.

***

Türkye'de alttan alta kaynaşan iki zihniyet gene baki idi: Bektaşilik ve rafızîlik. Bektaşîliğin kızılbaşlıkla hiç bir alâkası yoktu. Işıklar gene Dergâhlarını nurlandırıyorlardı. Rafızîler ise, Acem tesirinden kendilerini kurtaramyorlardı. Rafızîlik, Osman oğullarını yıkmak için İran Şahlarının elinde dinî bir silâhtı. Türkler, bu silâhı kırmak ve şark eyaletlerini İran

---

[1] Aşıkpaşazade, s 91, 92.
[2] Aşıkpaşazade, s 92.
[3] Solakzade, s 135.
[4] İdrisi Bitlisî, Hest bihişt.

islâsından kurtarmak için, Türk toprağında rafızîliği ezmeye çalışıyorlardı. Bektaşîlik ise, Osman oğulları idaresinde, askerî bir ocak haline gelmişti. Bu ocak, Rum, Sırp, Hırvat, hepsini bir kazan etrafına toplamıştı. Hacı Bektaş oğlu Şeyh Elvan Beyin kariyyelerine kimsenin dokunduğu yoktu. «Aizzei kiramdan Hacı Bektaşı Veli evlâdından Elhac Feyzullah» İstanbuldaki dergâhında muazzez ve müreffeh yaşıyordu [1]. Fakat rafızîlik, sünnî Osman oğullarının ve bilhassa «Ulemai rüsumun» nazarında dinî ve siyasî bir tehlike idi.

Binaenaleyh, Türkiye'de Halife Ali'ye perestiş eden iki zümre vardı: Biri, türklüğünü benimseyerek, ve dergâh ve ocak zihniyetile yaşıyan ve türk harsini seven Bektaşîler, diğeri de şark eyaletlerinde ve İranın dinî ve siyasî telkıynlerine tâbi olan, ve icabında Acemleri türk toprağına, «ancehlin» sokmayı ecrü mesubat bilen rafızîler...

Şah İsmail'in zuhuru, rafızîliğin temayülünü bariz bir şekilde gösterdi. Fakat kabahat gene Osman oğullarında idi. Fatih Anadoluyu Osmanlı ülkesine katmıştı. Fakat halk refah ve saadet nimetinden mahrumdu. Yuca dağlar ortasında «tekâlifi örfiyye ve şakka» ile muztarip olan halk, kendisine dinde bir ilticagâh buluyor, Şeyh Safînin neslinden İranda saltanat süren Şah İsmailin istilâ hırsile meşbu' dinî kudretine iman ediyordu.

Nihayet, Şah İsmail Osman oğullarına karşı dinî siyasetini tatbika başladı. O zaman, Fatih'in oğlu İkinci Bayezit zamanıydı. Şah İsmailin halifelerinden çoğu Anadolu'da idi. En ziyade nüfuzlarına tâbi ettikleri yerler, Hamid ve Tekke elleriydi. Azerbaycan, Şah İsmaile tâbi sofîlerin merkezi idi. Şark eyaletlerinde başlayan bu dinî kıyam Osmanlı imparatorluğu için bir tehlike idi. İkinci Bayezit, bu tehlikeyi anlar anlamaz, önünü almak istedi. Şah İsmail, Azerbaycan'dan Tebriz'e çekildi. Arada muharebe icrasına meydan kalmadı. Teke ve Hamid elindeki sofîlerin çoğu «Rumeli yakasına sürüldü. Ve ümerayı hududa ahkâm tebliğ olundiki min baad sofî namına hiç kimesne Anadolu'ya geçmiyüb yollar zabtoluna.»

Bununla beraber Tekeliler dinî kıyamlardan asla hâli kalmadılar. Bunun için de ekseriya Osman oğullarının en zayif zamanını kolladılar: Şehzade Selim, babası İkinci Bayezide karşı kıyam etmişti. Osmanlı devleti için bundan mühim ve hayatî bir gaile olamazdı. Şark'ta, Şah İsmail için, bu mühim bir fırsattı. Dinî kıyam tekrar başladı. Kıyamı idare eden, **Karabıyık oğlu** idi. Bu kıyamda merkez, Teke sancağında Elmalı kariyyesiydi. Karabıyık oğluna binlerce kişi iltihak etmişti. Halk kendisine **Şeyh oğlu** diyordu. Fakat Osman oğulları ona **Şeytan kulu** dediler.

Karabıyık oğlunun isyanı doğrudan doğruya Osman oğullarının saltanatına karşıydı. Hattâ, etrafına toplananlara:

---

[1] Hazinei Evrak, defter 162, sene 1173.

— Bana erenlerden işaret olmuşdur Hâlâ sahib zuhur olan Şah İsmailin halifesiyim Min baad devlet ve saltanat bizimdir, diyordu.

Bu kıyam. Osman oğullarını telâşa düşürdü. Kıyamı bastırmaya Anadolu beylerbeyiğisi Karagöz Paşa memur edildi. «Paşayı mezbur mücerrebi ümur olmıyub nev'an bu devlete mağrur olmagin» Karabıyık oğluna karşı bin kişi göndermek istedi. Fakat askerini toplamasına meydan kalmadan Karabıyık oğluna mağlûp oldu. «Yanında bulunan cümle tevabiin katliâm itdiklerinden gayri kendüyi dahi makamı şehadete irgördiler Ve ol etrafda olan kasabat ve kurayı yağma idüb istedikleri gibi mutasarrıf oldular.»

O sırada İkinci Bayezit, şehzade Selim'e Şemendire sancağını verip başından savmak ve bu belâdan kurtulmak istedi. Oğlunu başından savdıktan sonra, dinî kıyamı bastırmaya çalıştı. Fakat şehzade Selim, babasının tahtını elde etmek için, devletin uğradığı gaileyi fırsat ittihaz etti:

— Anadolu gailesi ber taraf olmadan bizim bu tarafdan gitmemiz ma'kul değildir, dedi.

Babası İstanbul'a döndüğü sırada, o da Edirne'ye girdi. Şehri işğal etti, her tarafa kendi adamlarını yerleştirdi. «Ahalii memlekete kendüyi ilâm içün zabtı rabtı müş'ir nice muamelere» başladı. Fakat İkinci Bayezit ricalinin metaneti şehzade Selim'in kaçmasına sebep oldu.

İkinci Bayezidi en ziyade meşğul eden, Anadolu'daki dinî kıyamdı. Bayezit, oğlu şehzade Ahmed'i kendisine kat'î surette veliaht nasbetti. Karabıyık oğlu'nun isyanını bastırmaya, onunla beraber, sadrazam Ali Paşa'yı memur kıldı. Kıyamın en faal bulunduğu muhit, Teke eli idi. Kıyam edenler Kızılkaya'ya iltica etmişlerdi.

İki tarafın mücadelesi tamam 38 gün sürdü. Karabıyık oğlunun maiyyeti bu musırrane tecavüzlere karşı duramıyacaklarını anladılar, derhal Sivas havalisine çekildiler. Fakat, burada da Ali Paşa'nın takıybinden kurtulamadılar. Kökhan civarı kanlı bir muharebeye sahne oldu. Bu muharebede Ali Paşa şehit düştü; fakat Karabıyık oğlu da esir edildi.

Artık iki tarafın da mücadeleye takatları kalmamıştı. Ali Paşa taraftarları Karabıyık oğlunu derhal öldürdüler. Maiyyetinde bulunan sofiler ise Azerbaycan'da Şah İsmaile iltica eylediler

Teke eli'inden İran'a iltica eden Türkler o derece azîm idi ki, bundan Şah İsmail de ürktü. Onları kısım kısım ayırtmaya mecbur oldu. Türklerin reislerine İkinci Bayezid'e karşı ne sebebe mebni isyan ettiklerini sorduğu zaman şu cevabı aldı:

— Bayezid Han gayet pir ve zaif, şikeste mizac ve nahif olub pirlik âfetin almış ve tedbiri ümurundan kalmış ve zimamı devleti vüzerasına teslim itmekle memlekete ihtilâl gelüb reaya ve beraya ayak altında payimal oldu. Zulümlerine tehammül idemiyüb bu sureti ihtiyar itdik.

.... Şah İsmail bunları uzun ve manasız suallerle yordu. Neticede hepsine ihanet etmekten geri durmadı. Sebebi de, onların kendisine taraftar bir fikirde bulunmayışları idi.

Anadolu'da isyan tükenmedi. Birinci Selim'in cülûsu Anadolu'da **Nur Ali**'nin kıyamile karşılandı. Bu sefer isyanın merkezini Karahisar ve Niksar havalisi teşkil ediyordu. O zamanlar, Yavuz'un saltanatını te'min için kardeşlerile çarpıştığı sıralardı. Nur Ali'nin etrafına toplanan Türkler 20,000 den fazla idi. Anadolu'da da Yavuz'un kardeşi şehzade Ahmet hâkimdi.

Nur Ali, Amasya üzerine yürüdü. Şehzade Ahmet, üzerlerine Yularkısdı Sinan Paşa'yı gönderdi. Müthiş bir muharebe Sinan Paşa ordusunu darmadağın etti, «hezar zarü zar ile şehzadeye doğru kaçtı.» Nur Ali, maiyetindeki halk ile Tokat'a geldi. Bunların hepsi de sofîlerdendi. Osman oğullarından bizar olan Anadolu halkından çoğu Nur Ali'ye «iradet» getirmişlerdi. Tokat ve Amasya havalisi Osman oğullarının nüfuzundan kâmilen çıkmıştı. Onlar ise aralarında taç ve taht kavgalarile meşğul oluyorlardı.

Nihayet Yavuz, bütün kardeşlerini ortadan kaldırdı. Şah İsmailin Anadolu'daki tahrikâtına nihayet vermek istedi. Anadolu'da Şah İsmaile tarftar ne kadar rafızî varsa, hepsini öldürttü. Çaldıran zaferi, Türkün askerlik san'atindeki dehasını gösterdi. Fakat, idaredeki bozukluk, zulüm ve itisaf, halkın ruhundaki isyan hislerine galebe çalamadı Halk, halâs ve necatını gene şeyhlerin ihtirasla dolu, fakat ruha hitap eden mütevekkilâne telkıynlerinde aradı.

O sırada Bozok'ta bir şeyh vardı. Adı **Celâl**'di. Celâl «aptal kisvesine girüb» etrafına bir çok müritler toplamıştı. Tokat ahalisi fevç fevç ona iltihak ediyordu. Celâl, bu suretle, piyade ve süvari 20,000 den ziyade mürit toplamaya muvaffak olmuştu. Bunlar Celâlî ünvanını almışlardı. Osman oğulları bu ünvanı, o tarihten itibaren, şekavet manasına kullanmaya başladılar.

Yavuz, bu kıyama mani olmak için, Ferhat Paşa'yı memur etti. Celâlîler, karşılarına çıkacak kuvvetlere karşı duramıyacaklarını anladılar. Iran'a kaçmak için Sivas taraflarına çekildiler. Fakat Şehsüvar oğlu Ali Bey, Yavuz'a bir cemile göstermek için, Ferhat Paşa'nın gelmesini beklemedi. Celâlîleri şiddetli bir surette takip etti. Akşehir'de Celâlîleri bozdu, Celâl'i ele geçirdi, ve «her paresini kulağınca itdi».

Celâlîlerin zuhuru Osmanlı mparatorluğunun tarihinde mühim bir hâdise oldu. O tarihten itibaren, Osman oğullarına karşı bihakkın isyan edenlere hep **Celâlî** namı verildi. Fakat, Celâlî ünvanını alanlar, yalnız Anadolu'da yapılan zulümlerden bizar olup ta isyan edenler değildi. Saray'a intisap ettikleri halde, Saray'ın israf ve itisafından, Anadolu'nun sefalet ve perişanlığından bizar olan, Osman oğullarına Anadolu'dan el çektirmek isteyen ümera ve sipahilere de bu nam verilirdi.

***

On altıncı asırda Osmanlı imparatorluğu dünyanın en muhteşem bir imparatorluğu oldu. Mısır alındı, hilâfet Osman oğullarına geçti. Dinî hareketlere sükûn arız oldu. Dobrica'da Şarı Şaltuk, Kırşehir'de Hacı Bektaşı Veli, Kütahya'da Seydi Gazi zaviyelerine kimse bir ilişiklik etmedi. Fakat, Kanunî Mohaç ovasında düşmanla çarpışırken Anadolu'da tekrar bir isyan başgösterdi: Bozok'ta **Şüğlün Oğlu Koca** ile **Baba Zünnun**'un isyanı [1].

İsyanın sebebini Âli Efendi şu suretle anlatıyor:

«Mezkûr Şüğlün'ün tasarrufunda olan mezraasına ikiyüz akça resim yazarlar, her çend ki yüzü affolunub yüzü ibka olunmak iltimas ider Müfid olmaz Akıbet zemanı gazablarına rast gelüb içlerinden birinin rişi dirazın kesüb ukubet iderler Reca ve iltimaslarına müsaade olunmadığından gayri böyle bir ihanet dahi olunurlar Bu sebebden huruc idüb kendülere itaat ve dahili cemiyyet olmıyanları katil ve garet iderler».

Katlettikleri üç kişiydi: Mirilivaları Hersekzade Ahmet Paşanın oğlu Mustafa Bey, o diyarın muharriri kadı Muslihüddin ve kâtibi Mehmet...

Bu hâdise devlet ricali arasında büyük bir tesir yaptı. Karaman beylerbeğisi İskender Paşa'nın oğlu Hurrem Paşa, Baba Zünnun taraftarlarını tedibe memur edildi. Ayni zamanda, kendisile beraber hareket edecek beyler de emirler gönderildi. Fakat Hurrem Paşa «bazuyi devlete itimad itmiş bir mağrur çelebi âdemidi», birlikte çalışacağı beyleri beklemedi. Kayseri civarında, Kurşun beli mevkiinde Baba Zünnun'la mücadeleye girişti. Kendi de, kendisile beraber muharebeye girişen beyler de, hattâ birçok timar erbabı kimi telef, kimi esir oldular.

Bu muvaffakıyet Baba Zünnun taraftarlarının kuvvet ve kudretini arttırdı. Artukâbad ve Kazâbâd tarafları ellerine geçti. Bu sefer, Sivas beylerbeğisi Hüseyin Paşa, Malatya sancak beyi Yularkısdı oğlu İskender Beyi Baba Zünnun'u tecessüs için gönderdi. Kendi de Zülkadir ve Meraş askerlerini Sivas'a topladı. İskender Bey, Baba Zünnun'u pusuya düşürmek istedi: sipahileri geride, pusuda bıraktı. Kendi, Baba zünnun taraftarlarile muharebeye girişip olanları pusuya çekmek istedi. Fakat bu manevrede muvaffak olamadı. Baba Zünnunu pusuya çektiği sırada, yerleştirdiği askerlerin kaçmış olduklarını gördü. Yaptığı muharebede 400 kişiden ziyade telefat verdi, kendisi güç belâ kurtulabildi.

Bu felâket üzerine Rumeli beylerbeğisi Hüseyin Paşa'nın hücumu Baba Zünnun taraftarlarının mağlûbiyetile neticelendi. Baba Zünnun, muharebede telef oldu. Taraftarları bu felâkeltten de yılmadılar, gece yarısı tekrar hücum ettiler. Hüseyin Paşa'nın askerlerini büyük bir inhizama uğrattılar. Hüseyin Paşa yaralandı, Sivasa kaçtı ve gelir gelmez öldü.

Nihayet Diyarbekir beylerbeğisi Husrev Paşa'nın yetişmesi, Baba Zün-

---

[1] Pecevî, c I, s 118 - Solakzade, s 462.

nun taraftarlarının helâkine sebep oldu (1525). Gene o sene, Adana'da **Donuz oğlan**'ın Tarsusta **Yenice Bey**'in, Adanada Kara İsâlu cemaatinden [1] **Veli Halife**'nin isyanları da bastırıldı. Bu yüzden her iki taraf ta azîm telefata duçaç oldular.

Bir sene sonra (1526), Anadolu'da müthiş bir bektaşı isyanı başladı: Bu sefer Hacı Bektaş evlâdından **Kalender**, mehdilik iddiasile ortaya çıktı. Müritleri kendisini Kalender İbni İskender İbni Bâlim Sultan İbni Resul Çelebi İbni Habib Efendi olmak üzere tanıyorlardı [2] Kalender Şah.ın halk üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. O derecede ki, etraf ve civarda ne kadar ışık, aptal ve torlak varsa hepsi etrafına toplanmışlardı. Peçevî'nin tabirile: «Kalender Şah bir derece kuvvet ve kudret ve bir mertebe cemiyet ıssı oldiki şimdiye değin bir haricîye müyesser olmamıştır Nekadar ışık ve abdal namına akıydesi napak bedmezheb var ise yanına cem olmağla yirmi otuz bin eşkıya idüği tahkıyka irmişdi.» [3]. Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin çoğu onunla beraberdi.

Bu isyan Kanunî Sultan Süleymanı telâşa düşürdü. Sadrazam İbrahim Paşa'yı 3000 yeniçeri ve 2000 bölük halkıyle Kalender'in üzerine gönderdi. İbrahim Paşa'ya Anadolu ve Karaman beylerbeğileri de bütün askerlerile iltihak ettiler. İki taraf arasında Cenclife [4] sahrasında müthiş bir muharebe vukua geldi. Bu muharebede Kanunî'nin ordusu perişan olduğu gibi, birçok maruf kimseler de telef oldular. Ordunun bütün eşyası ve çadırları Bektaşîlerin eline geçti. «Uryan ve püryan iken giyinüb kuşandılar ve elbisei fahire ile donandılar.» Bu zafer üzerine Zülkadirli aşiretlerinin çoğu Kalender ordusuna iltihak ettiler.

İbrahim Paşa, bu felâketi haber alır almaz, seri bir yürüyüşle Albistan'a geldi. Kalender ordsunun kuvvetini öğrenmek istedi. Hakıykaten 30,000 kişi olduğunu haber alınca ihtiyatlı hareket etmeye karar verdi. Anadolu ve Karaman askerinden hiç birini maiyyetindeki askere karıştırmadı, yalnız kapı kulile kanaat etti. Fakat beş altı bin kişiye baliğ olan bu kuvvetle Kalender'e karşı durmak kabil değildi. Kalender'in dinî şöhretine herkes koşuyordu. Kazandığı zafer, halkın kendisine itimadını bir kat daha arttırmıştı. Asıl mesele onun taraftarlarını eksiltmekti. Türkmen ve Karaman eyaleti zapt olunduğu zaman birçok kimsenin timarları havassı hümayuna ilhak olunmuştu. Zülkadirli boybeğleri elde edilir, Türkmen aşiretleri Kalenderden tefrik olunursa, kendilerinden yardım bile görmek ihtimali vardı. Bu fikir kabul edildi. Zülkadirlilerden Beşatlu ve Karacalu beğlerine gizlice haber gönderildi. Hepsi de parlak vaidlerle elde edildi. Kalender'in maiyyetinden büyük bir kuvvet ayrıldı. Kalender, yalnız kendi ışıkları, aptalları ve torlaklarile kaldı. Artık Kalenderin üzerine büyük bir kuvvet göndermeye lüzum yoktu.

---

[1] Peçevî, Kara İsâlu, Solakzade Kayalu diyor.

[2] Peçevî, c I, s 120.

[3] Keza, c I, s 121

[4] Solakzade Sahife diyor, s 464.

İbrahim Paşa, Pecevî'nin anlattığına göre, Bilâl Mehmet Ağa ile Deli Pervaneyi 500 kişi ile üzerlerine gönderdi. [1]. Başsaz yaylâsında vukua gelen muharebe Kalender'in hezimetile neticelendi. Kalender yakalandı, ve «Kellei bidevleti kesildi Zülkadirlü beğzadelerinden Veli Dündar kellesile maan fitrake [2] asıldı.»

Osmanlı idaresine karşı dinî nüfuzlarından istifade ederek, halkı ayaklandıranlar olduğu gibi, dinî akıydelerini biperva anlatarak hakı kendilerine cezbedenler de vardı. Bunlardan biri de, **Kabız**'dı.

Kabız, Şark'tan Anadolu'ya geldi. «Diyarı Rum'da» tahsilini ikmal ederek ulema zümresine dahil oldu. Bir müddet itikâfa çekildi. Rast geldiğine dinî fikirlerini anlatmaya başladı. Bir çok hâdisler zikrederek İsâ'nın Muhammed'e faik olduğunu ispata çalıştı. Kendisine İstanbul'da pek çok taraftar kazanmaya muvaffak oldu. Kabızı derhal yakaladılar. Sasdrazam İbrahim Paşa'nın huzuruna getirdiler. İbrahim Paşa meseleyi ulmaya havale etti. Kabız'ın dellilerine kimse cevap vermeye kadir olamadı. Nihayet meseleyi İbni Kemal halletti. Kabız asılacaktı. Kendisine batıl itikadından vazgeçmesi teklif edildi «Kabızı muarız inadından dönmedi». Dinî içtihadına kellesini feda etti.

***

1558 senesine gelinceye kadar, Osmanlı tarihlerinde dinî hareketlere dair görülen malûmat bundan ibarettir. Fakat, gerek dinî hareketler, ve gerek dinî içtihada taallük eden hâdiseler Osmanlı idaresinde hiç bir zaman eksik olmamıştır. Rafizîlerin «defter idilüb» öldürülmeleri, bazılarının «Kızıl Irmağ'a ilka», bazılarının «ihrakı binnar» edilmeleri, muntazam bir sistem dahilinde tatbik edilmiştir. Rafızîleri bulup ortaya çıkarmak için casuslar tayin olunduğu gibi, Bektaşî zaviyeleri de, edilen ihbar üzerine, teftiş altında bulundurulmuştur. On yedinci asırda Şeyh Aziz Hüdayi Efendi'nin padişaha şu tavsiyesi bilhassa dikkate şayandır:

«Ve her köye bir sünnî imam nasboluna Talimi ilmi sıbyan ve nisvan ve zikran eyliye Ve ışık tekyeleri de yoklana ve teftiş oluna Sebbü ta'nı çiharyar ve na makul vasıflarını ihtiyarlarile terk idüb sünnet ve şeriat üzerine olurlar ise febiha ve ilâ ref'oluna Ve münasib ne ise görile Bu taifenin bazı ahvalin ve kabayihin Hızır Paşa kulunuz bilür Temam istifsar oluna Bu iki taifenin kabahati diller ile şerh olunmaz İcmalen ilâmdır Tafsil de olur Zira duacınız orada baba da oldum Ol taife ile azîm kıssamız olmuşdur.»

1558 tarihinden sonra Anadolu'da vukua gelen dinî hareketlere, İran nüfuzuna galebe çalmak için Şarkî Anadolu'da ittihaz olunan tedbirlere, dinî âdet edenleri ezmek için yapılan cezalara dair Âli Osman tarihlerinde

---

[1] Solakzade, Belâlı Mehmetle Divane Pervaneyi bir kaç bin süvari ile gönderdi diyor, s 466.

[2] At eğeri üzerinde heğbe asılan yer. Peçevî, c I, s 122.

hiç bir malûmat yoktur. Bu vesikalar, Türkiye tarihinin bu noksanını tamamlamak için Hazinei Evrak mühimme defterlerinden çıkarılmıştır. Mıkdarı her ne kadar az ise de, İmparatorluk zamanındaki devlet adamlarının siyaset ve zihniyyetleri hakkında, tetkıyk ve tetebbü erbabına mevsuk bir fikir verebilir zannındayız.

1

Seydi Gazi ışıklarının tedibine dair.

Eskişehir اسکی شہر kadısına hüküm ki Hâliyâ mektub gönderüb hükmü şerif varid olub mazmunu hümayununda Eskişehir اسکی شہر ile Seydi Gazi [1] سیدی غازی kazâlarında sakin olan Seydi Gazi سیدی غازی ışıklarının (اشقالرینك) bazı ehli fesad olub anun gibilerin kaydü bend ile yarar âdemlere koşub Kütahya کوتاهیه kalesinde habs idesin ve esbabların defter idüb arz idesin deyu ferman olunmuş idi Emri âli mucibince teftiş olundukda Eskişehir اسکی شہر kadılığında iki nefer ışık bulunub biri yirmi yıldan ve biri on beş yıldan ehli sünnet cemaat tarıykına sulûk idüb ve ikisi dahi teehhül idüb ehil ve ayalleri olub kendü hallerinde olduklarından maada hiç bir veçhile töhmeti sabıkaları dahi olmıyub eyiliklerine (ایلکلرینه) ol kazânın halkı şehadet eylediklerin bildirmişsin İmdi buyurdum ki emri sabık ile amel idüb anun gibi ehli fesada ruhsat virmiyesin Fi 23 ramazan 966. (1558).

2

Karesi ve Biga sancaklarında Çırpan oğlu'nun softalarla beraber isyan ettiğine dair.

Biga بیغا beğine ve Edremid ادرمید kadısına hüküm ki Mektub gönderüb Karesi قره‌سی ve Biga بیغا sancaklarında vaki olan ehli fesad ve şenaat ele getürilüb haklarından gelinmek ve gaybet idenleri yataklarında ve tuzaklarında bulundurmalrı ve siyaset olunmaları içün varid olan emri şerif muktezasınca nefsi Balıkesiri بالیکسری ye bizzat gelinüb mukaddemâ Edremid ادرمید Kadısı mevlâna Kemal کال arz etdüği üzere suhte adına olub cemii ehli fesada serdar olan Çırpan oğlı چرپان اوغلی dimekle mütearif yürüğe kasabai mezbureden Ahmed Fakih احمد فقیه بن الدلك nam maldar yürüğün oğlu İbrahim ابراهم tayyibi hatirile yoldaş olub bundan akdem Rum İli روم ایلی vilâyetine gidüb beş altı aydan sonra gelüb bir iki ay Çırpan oğlu چرپان اوغلی yirmi nefer mıkdarı yodlaşlarile mezkûr

---

[1] «Selçukiler Mahan diyarından Danismendliler elinden 476 tarihinde memaliki rumiyyeden bilâdı Karamanı aldıkda burayı da feth edüb üzerlerine Selçuk beğleri kubbe ve matbah, imaret ve sair şeyler yaptırmışlardır... Hâlâ büyük âsitane olup ikiyüzü mütecaviz halûk, selim, halim dervişleri vardır ki اکرموالضیف ولوکان کافراً mazmumu üzre her gelene izaz ve ikram iderek ruzü şeb ayende ve revendeye canü dilden hidmet iderler.» Evliya Çelebi, c II, s 13-c I, s 470.

الدکاك Ahmet Fakih احمد فقیه evinde yataklanduğı şayi olub dahi yirmi bin mikdarı akçeyi Ahmed Fakih احمد فقیه e bir suret ile verdükleri müslümanların malûmu olub oğlu İbrahim ابراهیم zikrolunan ehli fesadlardan ayrılmıyub bile gidüb tekrar fesad ve şenaat üzre olub yollar kesüb ve evler basub katli nüfus ve gareti emval olundığı ecilden Ahmet Fakih احمد فقیه ele getürilüb oğlı İbrahim ابراهیم ve şeriki Çırpan oğlu چرپان اوغلی ve gayri müfsidleri bulmak teklif olunub ele getürmek sadedinde iken seferi hümayun ferman olunmağla teveccüh olub mezbur Ahmer Fakih احمد فقیه yarar kefillere verilüb bulmasın uhdesine alub tecessüs üzre iduğin arz eylemişsin İmdi mezkûrlarun ele getürilüb şer'ile haklarından gelinmesi lâzım olmağın buyurdum ki vardukda bu hususa toprak kadısı marifetile unat vechile mukayyed olub her ne tarıkle olursa ele getürüb dahi hak dava idenleri beraber idüb hak üzre teftiş idüb üzerlerine şer'ile sabit olan hakkı eshabına alıvirdikdensonra olbabda emri şer'i kavim ne ise icra idüb fesad ve şenaatleri zâhir olanların şer'ile mahallinde haklarından gelüb fitne ve fesadlarından ol cevanibi emin ve salim idesiz. Fi 9 şevval 966 (Arzı getüren Mustafa مصطفی ya verildi). (1558)

3

Mevlâna Cercan ile mevlâna Hayreddin'in İstanbul'a getirilmelerine dair.

Vezir Ferhat Paşa فرهاد پاشا ya hüküm ki Hâliyâ Amasya آماسیه müftisi mevlâna Cercan جرجان ile anda vaız olan mevlâna Hayreddin خیرالدین süddei saadetime gelmek üzre olub mesken lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda mezkûrlara sakin olmak içün bir mesken tedarik idin ki geldiklerinde çavuş ile irsal olunub varub teslim etdikde tedarik olunan mekânda kondurub emrim olmayınca kimesne ile buluşdurmıyasın Fi 10 şevval 966 (İbrahim Çavuş ابراهیم چاوش a verildi.) (1558)

4

Maalgara'da softaların isyanına dair.

Magalgara kadısına hüküm ki Mektub gönderüb yetmiş seksen mıkdarı suhte cem olub fesad üzre olmagin senün dahi kasabada yolun basub üç neferi ele gelüb haklarından geldüğün ve bakileri Kugri قوغری ve İpsala ایصاله caniblerine firar idüb ammâ giru cemiyetleri olub avdet iderlerse şehir halkı emri şerif olmadıyen mukabele etmek den havf etdiklerin bildirmişsin İmdi bu babda varub irişüb ehli fesad (ı) ele getürmek içün sabıkan Pirzirin پرزرین beği olan hâliyâ ol cevanibde hirasetde olan Hızır حضر dame izzühuya hükmü şerif gönderilmişdir. Buyurdum ki... vusul buldukda sendahi hazır olub anun gibi zikrolunan ehli fesad giru avdet idüb fesad etmek istediklerinde eğer kasaba halkıdır ve eğer sayir il eri dir cem idüb dahi ehli fesadı ele getürüb şer'ü kanun ile hakların-

dan gelmek babında dakıyka fevt etmiyesin Şöyle ki zikrolunan ehli fesad ele gelmelü olduklarında cengü cidale mübaşeret ideler hîni cenkde anlardan katil olunanlar katillerden sual olmaz Ana göre halka tenbih idüb dahi ele getürmeleri babında sa'yü ikdam eyliyesin Bu behane ile kendü hallerinde olanlara dahl olmıya Fesad içün âlâti harb ile cem olanlardan ele gelenlerin haklarından gelesin Fi 4 zilkade 966 (Kadı âdemisine verildi Bu da içeru gönderilmişdir). (1558).

5

Bayramlarda ışık taifesinin kös ve nakkare çalarak şehirlerde gezmemelerine dair.

Edirne ادرنه kadısına [1] hüküm ki Hâliyâ eyyamı saltanatı hümayunumda icrayi şerayii ahmedî aksayi muradım ve inkıyadı ahkâmı Mustafavî müntehayi meramım olmagin memaliki mahsusei vesiatül eknafımda vülat ve hükkâm nasb olmakdan dahi maksudu şerifim şer'i şerife (aktar ve emsar ve) mugayir olan evza' ve etvar men'ü def' olmak dır Öyle olsa bundan akdem memaliki mahrusemde olan a'yadda (اعيادده) bazı kimesneler hilâfı şer' lûbu lehve meşğul olub ol ecilden niçe fısku fücur olmagin anın gibi a'yadda hilâfı şer' iş etmiyeler deyu emir olunub ol makule ef'ali şenia men'ü def' olunub tenbih ve te'kid olmuş idi Hâliyâ tahtı kazânda îdi sabikada bazı fesaka şer'i şerife muhalif ve emre mugayir uslûbu sabık üzre tablü naḳkare ve surnalar çalub niçe melâib ve nevahiye irtikâb olunub andan gayri bidaı merfuadan eyyamı aşurâda ışık tazifesi dahi sancaklar kaldurub kûsü nakkare ve defü düblek [2] دبلك ile alâniyen şehirde gezüb hükkâmı [3] bunun gibi hilâfı şer' evzaın men'i lâzım iken ruhsat virilüb men' olunmaduğı istima olunmagin imdi bunun emsali ef'ali şenia bundan sabık men'ü def' olmuş iken bu defa ruhsat verilüb men' olmamağa bais nedir malûm olmak ve min baad men' olmak lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda fibaad a'yadda hilâfi şer'i şerif kimesniye tablü nakkare çaldırub izharı melâib ve menahi itdirmeyüb idenleri men' eyleyüb ve eyyamı aşurâda dahi ve sayir vakitlerde ışık tahifesin anun gibi vaz'ile şehirde gezdirmeyüb men'ile memnu' olmıyanları bihasbeşşer'üşşerif te'dib idüb bu hükmü şerifimin suretin anda sicilli mahfuza kayıd idüb haliyen ve min baad emri hümaynuma mugayir ve şer'i şerife muhalif kimesniye iş etdirmiyesin Fi 19 zilkade 966. (1558).

6

Merzifon'da softaların isyan ettiklerine dair.

Silistre سلستره sancağı beği olub Amasya آماسيه muhafazasında olan

---

[1] Edirne muhafazasında olan Mustafa beğe de yazılmıştır.
[2] Dümbelek.
[3] Müslimine.

Sinan Paşa سنان پاشا ya hüküm ki Haliyâ Merzifon مرزيفون kadısı mektub gönderüb vilâyeti Rum روم da suhtevat tayifesi ayag üzerine gelüb her bölük kırk ve elli nefer kimesne olub âlâtı harb ve tüfenk ile kasabadan kasabayı gezüb fitne ve fesad üzre oldukların bildirmiş İmdi zikrolunan ehli fesadın ele gelmeleri lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda bu babda mukayyed olub her ne tarikle mümkin ise tedarik idüb ele getürüb dahi vechi meşruh üzre fesad ve şenaatleri zahir olanların haklarından gelesin ki sayirlerine mucibi ibret vaki ola Hususu mezbur mahalli ikdam ve cayi ihtimamdır Gereği gibi ihtimam eyleyüb ele getürmek babında dakıyka fevt etmiyesin Fi 25 zilkade 966. [1] (1558).

7

Varna kazâsında Sarı Saltuk zaviyesinde ışık taifesinden Mehmed'in şeriate mugayir sözleri üzerine ışık taifesinin tecessüs edilmesine dair.

Varna وارنه kadısına hüküm ki Kasabi Balçık باڵچق nayibinin imzasile süddei saadetime sureti sicil sonılub tahtı kazâna tâbi كلعره [2] nam hisarda vaki olan Sarı Saltuk صارى صالتق[3] zaviyesinde ışık tayifesinden Mehmed محمد nam kimesne şer'i şerife ve dinî islâma muhalif bazı kelimat etdüğin bildirmiş İmdi bundan akdem memaliki mahruseme hükmü şerifim gönderilüb anun gibi zaviyelerde şer'i şerife mugayir ehli bid'at olan ışık tayifesin komıyasın deyu buyurulmuşdu Öyle olsa buyurdum ki varıcak bu hususa mukayyed olub göresin mezkûr ışığın arz olunduğı üzre şer'e muhalif kelimat etduği vaki midir Ne makule kimesne dir An-

---

[1] Rum eyaleti: Sivas (Paşa sancağı) Amasya, Çorum, Bozok, Divriki, Canik, Arabgir livalarından mürekkepti.

Osmancık taraflarında da ayni tarihte softalar isyan etmişlerdir. Keza Hamit İlinde de softa isyanı zuhur etmiştir.

[2] Kaliakra. Bu hisar hakkında Evliya Çelebi şu malûmatı veriyor: «Yıldırım Bayezid hanın oğlu Musa Çelebi Rum keferesi elinden feth etmiştir. Lebi deryada evci ebre ser çekmiş murabbausşekil şeddadî bir kalei sağıredir. Dairenin madar cürmü bin adımdır. Derununda hiç bir imareti yokdur. Yalçın kayalar üzerinde vaki olduğundan etrafında hendeği de yokdur. Şark tarafı yüz kulaç uçurum kayalardır. Bu kalenin dahi altı boşdur. Zirâ كلغرا (Kaliakra) kayaları üzre bina olunmuşdur.» Evliya Çelebi, c II, s 139

[3] Sarı Saltuk hakkında Evliya Çelebide mufassal malûmat vardır. Tekye hakkında diyor ki «Bu mahalde bulunan tekyenin ibtida banisi Ali Muhtardır. Azizin kılıcı, sapanı, def ve kudümü, alemi, sancağı, bayrakları hâlâ durur. Âsitanesinde müteaddid höcreleri, yaz meydanı, kış meydanlarının canibi erbaası pâk pakize kurban postalarile döşenmiş. Her post üzerinde birer sahibi marifet ehli ilmü fazıl canlar vardır.» Evliya Çelebi, c I. s 659- c II, 638 - «Saltukun mükâşefe sahibi oldığı menkul ise de, hakkındaki rivayat şer'i şerife mugayir görinür. Baba Saltuk türk bilâdının sonudur. Bununla Rum memalikinin mebdei beyninde, umran ve sükkândan hâli bir beriyye dahilinde olmak üzere, on sekiz günlük mesafe bulunur.» İbni Batuta, تحفة النظار و غرائب الامصار و عجائب الاسفار Şerif Paşa tercemesi, s 386, 400.

dan gayri zikrolunan zaviyede sakin olanlar ehli bid'at ışık tayifesi midir Yoksa ehli sünnet cemaat kendü hallerinde midir Nice dir yazub bildiresin Fi 12 muharrem 967 [3] (1559).

8

Kefilsiz ve silâhlı softaların imaretlere girmemelerine dair.

Mağnisa معنيسا kadısına hüküm ki Mahmiyei Mağnisa معنيسا da validem tebaseraha imareti mütevellisi dergâhı muallâma mektub gönderüb mahmiyei mezburede vaki olan imaretine etrafdan suhtelerin ve levendatın kereti olub fesaddan hâli olmamagin sayir imareti âmirelerin kefil süz ve yeraklı olan suhteler imareti mezbureye girmemek içün hükmü hümayun sadaka buyurıla deyu arz eylemegin buyurdum ki varıcak bu babda dayima mukayyed olub arz olunduğı üzre imareti mezbureye yeraklu ve kefil süz suhte komıyasın Gereği gibi tenbih ve te'kid eyliyesin Memnu' olmıyanları arz eyliyesin Fi Gurrei rebiülevvel 967. (1559)

9

Oğlanlar şeyhi müridlerinden birinin halkı idlâl ettiğine dair.

Üsküdar اوسكودر kadısına hüküm ki Hâliyâ Oğlan Şeyh اوغلان شيخ in babasının müridlerinden bir kimesne şeyh namına kasabai mezbure etrafında olan kurayi gezüb niçe kimesneleri idlâl idüb ve şer'i şerife muhalif iş eyledikleri istima olunmagin mezburları ve yanınca bile olan müridlerin ele getürüb kaydü bend ile süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki Bali Çavuş باﻟﻰ چاوش vardukda mezbur şeyhi ve yanınca bile olan kimesneleri ele getürüb müşarünileyhe teslim idüb kaydü bend ile süddei saadetime gönderesin Fi 27 cemazielâhir 967 (Bali Çavuş باﻟﻰ چاوش a verildi). (1559).

10

Varna'da Sarı Saltuk dergâhındaki ışıkların tecessüsüne dair.

Varna وارنه kadısına (hüküm ki) [2] ve ziamet tesarruf iden nazırı emval olan Mehmed' محمد e hüküm ki Hâliyâ tahtı kazânda olan tekyelerde bazı ehli bid'at ışıklar cem'iyyet üzre olub dalâlet ile fesad ve şenaatden hâli olmadıkları istima olundu İmdi bundan akdem memaliki mahrusemde ehli sünnet ve cemaat şiarı üzre olmıyub bid'at ve dalâlet üzre olan ışıkların men'i içün ahkâmı şerife irsal olunmuşdu İmdi ol emri hümayunum kemakân mukarrerdir Buyurdum ki vardukda bu husüsa dikkat ve ihtimamla mukayyed olub kazâi mezburda anun gibi tekyelerde

---

[1] Bu ışıkların bid'atlerine mâni olmak için Varna kadısına tekrar bir hüküm yazılmıştır (10 safer 967).

[2] Üzeri çizilmiş.

ehli sünnet ve cemaat mezhebi üzre olmayub bid'at ve dalâlet ve hilâfı şer' vaz' üzre olan ışıkları men'ü def' eyleyesiz Hilâfı ser' kimesniye iş etdirmiyesiz Memnu' olmıyanları ismi ve resmi ile yazub arz idesiz Sonra anlar hakkında emri celilülkadrim nevechile sadır olursa mucibi ile amel idesiz Ammâ bu behane ile kendü halinde salâh üzre olan kimesnelere hilâfı şer' dahlü tecavüz olunmakdan ve kimesneden bu behane ile ahzü celb olmakdan ziyade hazer idüb temam hak üzre olasız Fi 10 zafer 967 (Zaim Mehmed زعيم محمد in âdemi Mustafa مصطفى ya verildi). (1559).

11

Silivri'deki softaların sarhoşluklarına dair.

Kavala قواله kadısına ve Kavala قواله kapudanına hüküm ki Silivri سلورى kadısı Mektub gönderüb Allah Allah bin Seyyid Ali الله‌الله بن سيدعلى nam müteseyyid suhteler ile Yusuf bin Mahmud يوسف بن محمود ve Ahmed bin Mansur آحمدبن‌منصور ve Mehmed bin Veli محمد بن ولى nam suhteler ikindüden sonra serhoş ve âleti harb ile Silivri سلورى çarsusunda bazı yahudi ve nesârânın kiminin çalmasın ve takyesin ve kiminin bıçağın ve kiminden hamir akçesin istiyüb ve bazı müslümanlara dahi itale iderken çıkub İstanbul استانبول canibine müteveccih olub kasabai mezbure mekabirinin civarında ayazma yanında صارندلوز nam zimmîi yapışup soyub katl eylemek istediklerinde mezbur zimmî feryad etdikde etrafda olan ehli harmen ile kasabadan dahi nice müslümanlar ve zimmîler varduklarında mezkûrun suhteler ok atub kılıc ve bıcak çeküb kasabai mezbure cabisi Veli ولى nam kimesnenin Ali nam kulun ok ve bıcak ile vurub katl idüb badehu okları ve kılıcları niçe cengü cidal ile bırakdırılub vakti gurubda meclisi şer'e ihzar olunub istima olundukda maktulü mezburun mevlâsı mezbur Veli ولى kulum Ali على i mezburûn suhteler katl eylemişdir Mezbur Yusuf يوسف ok ile vurulub ve Allah Allah الله‌الله bıçağla urdı Kısasını mezburlardan taleb idesin didikde merkum suhteler ok ve yay ve kılıc bizimdir Ammâ biz kimesne katl eylemedik didiklerinde müslümanlardan cemmi gafir mezburun suhteler katl eylemişdir Ehli fesadlar dır Alelhusus mezbur emir adına Allah Allah الله‌الله ehli fesadın reisidir Bir nice defa mezbur Yusuf يوسف ile ve bazı suhteler ile ahşama karib etrafa gidüb kuşluk zamanında yine imarete gelüb ehli fesad yedicilerdir deyu şehadet etdiklerinde istifsar olunub dayima fesad ve şenaat üzre oldukların arz eylemiş İmdi Allah Allah bin Seyyid Ali الله‌الله بن سيدعلى ve Yusuf bin Mahmud يوسف بن محمود ve Mehmet bin Veli محمد بن ولى nam suhteler siyaset olmasın emir idüb buyurdum ki mezburları siyaset etdürüb emri şerifim yerine varduğun yazub bildiresiz Fi 9 receb 976 (Sipahi oğlanları kethüdasına verildi). (1559)

12

Varna'da Akyazılu baba tekyesindeki dervişlerin teftişine dair.

Varna وارنه kadısına hüküm ki Hâliyâ zaim Mehmed زعیم محمد ile mektub gönderüb Varna وارنه kazâsına tâbi سبق nam mevzide Akyazılu Baba آق یازیلو بابا .. tekyesinde sakin olan ışıklarun ahvali emri şerif mucibince teftiş olundukda zikrolunan tekyeye karib olan kura ahalisinden niçe müslümanlar tekyei mezbureye serhad beğleri hidmet içün vafir kullar gönderüb zikrolunan kullar tekyenin etrafında bağlar diküb ve üzüm sıkub hamir idüb fsku fucurdan hâli olmadıklarından gayri gelân levendata hamir deyüb satub nice fesada sebeb olur deyu haber verdiklerinden maada tekyei mezburede ehli sünnet ve cemaat vaz'ı üzre olan dervişler dahi vechi meşruh üzre hamir verüb alelhusus içlerinden Mevvac Ali مواج علی nam ışık haram zade olub cemii zemanda fesaddan hâli olmıyub ehli fesad olmağın te'dib olunub bir kaç günden sonra Pervane پروانه ve bir kaç ışık tekyenin işi kul taifesinde gerek deyu yad kullar ile ittifak idüb ahalii tekyei mezbure ortasına velvele bıragub külli fesada bais olmuşdur deyu arz olunduği ecilden buyurdum ki mezburları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderesin Rebiülevvel 967 (Mezbur Mehmed Haseki محمد حصکی ye verildi.) (1559).

13

Emîr olmadığı halde başına yeşil saran Ali'nin başından yeşilin çıkarılmasına dair.

Kayseriye قیصریه beğine ve kadısına hüküm ki Nefsi Kayseriye قیصریه de sakin olan Ali علی nam kimesne emîr namına başına yeşil alâmet idüb müslümanlara teaddisi olub sahih emîr omıyub başından yeşili alınduğun nakıylüb eşraf ilâm etmegin buyurdum ki hükmü şerifim varıcak mezkûrun başından yeşlini giderüb min baad başına yeşil alâmet etdirmeyüb men'ü def' eyliyesin Memnu olmaz ise te'dib eyleyesin Şöyle bilesin Fi 3 saferülmuzaffer 973, (1565).

14

Bolu ve Kastamonu'daki softaların fesatlarına meydan verilmemesine dair.

Lalaya hüküm ki Bolı بولی da ve Kastamoni قسطمونی de bazı suhte taifesi ve Kângırı کانغری da bazı gurbet tayifesi oldığı istima olunmagin buyurdum ki bu babda daima mukayyed olub anun gibi suhte ve gurbet tayifesinden her kande işidirsen cemiyet idüb bir fesada mübaşeret eylemediyen kifayet mıkdarı âdem tayin idüb gönderüb ele getürüb fesad ve şenaatleri sabit ve zâhir olanların er' ve kanun ile haklarından gelinüb memleket ve vilâyete gurbet ve suhte tayifesinden zarar ve güzend irişdirmekden ziyade ihtiyat eyliyesin Fi 25 şevval 973 (Şehzade Hazretlerinin kapıcı Piri پیری ye verildi).

15

Ebüssüud Efendi'ye tefsir kitabeti etmek üzere Rodos medresesi müderrisi Bedreddin'in tayinine dair.

Rodos ردوس medresesi müderrisi Bedreddin بدرالدين e hüküm ki علم العلماء المتبحرين افضل الفضلاء المتورعين مولانا müfti Ebüssüud ابوالسعود edamallü fezayilühunun yanında tefsir kitabeti hidmeti eylemek içün gelmen lâzım idüği müşarünileyh tarafından arz olunmagin buyurdum ki hükmü şerifim vardukda te'hir etmeyüb gelüb müşarünileyhin yanında tefsiri şerif kitabeti hidmetinde olasın Şöyle bilâsın Fi 17 receb 972. (1564).

16

Soğdak'ta Şeyh Mustafa'nın açtığı zaviyeye temessük verilmesine dair.

Soğdak صوغداق kadısına hüküm ki Hâliyâ tahtı kazânda قضاكده Soğuk Su صوق صو nam mevzide Şeyh Mustafa شيخ مصطفى nam aziz dervişlerile açdırub mesken ve zaviye idinüb etrafına dahi bazı kimesneler gelüb temekkün etmekle mahalli mezbure kariyye denilüb ol zemanda Kefe كفه ye dek olanlar öşrü şer'ilerin netice ve zaviye tayin idinüb temessük virmişler Şeyhi mezbur fevt olub oğulları Ahmed احمد ve Ali علی tasarruf idüb hâliyâ öşürler taleb olunmak içün hüküm taleb etdikleri ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda bizzat mahalli mezburun üzerine varasın Nemıkdar hanedir Dervişler nemıkdar Haricden gelânler nemıkdar Ve ziraat hiraset olunan yerleri nemıkdar Müteveffa şeyh kendü açdırduğı yer nemıkdar Sonra sayir halk açub ziraat itdikleri nemıkdar Ve her sene nemıkdar nesne hasıl olub bir maddesin ketm etmiyüb mufassal yazub defter idüb eğer dervişlerden eğer haricden gelânden nemıkdar nesnedir ve nemıkdar yerdir ve gayri her senede ne hasıl olur bildiresin Fi 8 safer 975 (Paşa Hazretlerinin kapıcısı Mehmed محمد e virildi). (1567).

17

Ahyolu'daki ışık taifesinin takip edilmelerine dair.

Ahyolı احيولى kadısına hüküm ki Meḳtub gönderüb Ahyolı احيولى kazasında Hatun İlî خاتون ايلى ناhiyesinde dalâlet üzre ışık tayifesi dürilüb Bağçeli باغچه‌لى nam reisleri Tur طور nam ışık hakkında hâşâ Peygamberdir deyu itikad etdüğünden (maada) (1) gayri ehli sünnet ve cemaatden ibadet üzre müslümanlar yoh yere ac yürüsüz ve başınız yere döğersiz deyüb ve feraiz kitablarına saman ve kepek dürdür Samanı hayvan soyun ve kepeği kelb yir Anı okıyan dahi hayvan ve kelbdir deyu taan üzre olub makabiri müslimîne yezidler makberesidir deyüb kendü meyitlerine ahar makbere ihdas idüb bunun emsali küfrü tamle hâliyyuzzihin ümmî kav-

---

[1] Üzeri çizilmiş.

mi idlâl üzre olub nahiyei mezbure halkının ekseri mezburlara tâbi olub bigayri hakkın katli nüfusa ve ahzi male sâiler olub kendü halinde zenciri za'f üzre olub anlarun şerrinden rahatleri olmıyub sırran ve alâniyyen tefahhus olundukda kazıyye vechi meşruh üzre müşahede olundukda gayreti hak hücum idüb mezbur Bağçeli باغچه‌لی ve müridlerinden Resul رسول ve İsâ عیسی ahiz olunub Kâfirler idük Hâlâ islâma geldük deyu mezburlar tövbe ve istiğfar etmekle kefile virilüb mezbur Bağçeli باغچه‌لی müridlerinden ve bazı hırsuzlarından hassa reislerden kereste almağa gelen Hüsam Reis حسام رئیس ile ele getürilüb gönderilmek üzre iken gaybet idüb öte yaka kızılbaşlarından gelüb bunların arasında tevattun etmiş bir kara sakallu sureti hakda Boyacı Ahmed بویاجی‌احمد nam kimesnenin katine cem olub dururlar Ol tuğyan (u) dalâlet [1] üzre olanlar tahammül idameyüb süddei saadetime müteveccih oldukların arz eylemiş sin İmdi ol gaybet idenler dahi ele gelüb ahvalleri teftiş olunub arz olunan hususlar sabit olursa habs olunmaların emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bu babda bizzat mukayyed olub mezkûrları ve gaybet idenleri behemehal yataklarına ve duraklarına ve bilcümle şer' ile buldurması lâzım olanlara buldurub getürüb ahvallerin hak üzre teftiş idüb göresin Arz etdiğin üzre anın gibi ahvalleri sabit olanları mühkem habs idüb sureti sicillerin süddei saadetime gönderesin Sonra emrim nevechile sâdır olursa mucibi ile amel oluna Fi 15 Saferül muzaffer 975 (Laz İbrahim Çavuş ابراهیم چاوش a virildi). (11567).

18

Beypazarı بك‌بازاری *inda softaların isyanına ve küfür eden bir yürüğün ateşe yakılmasına dâir*

Müşarünleyhe [2] hüküm ki Mektub gönderüb hükmü şerif varid olub Kastamoni قسطمونی sancağında bazı suhte tayifesi fesaddan hâli değillermiş Göresin Def' eyliyesin deyu ferman olunmagin ber mucibi emri şerif Beğpazar بك‌بازاری ve Ankara انقره semtlerine varılub tetebbü olundukda zikrolunan taifeden on beş nefer suhte cemiyet idüb fesada mübaşeret etmek sadedinde iken Kangırı کانغری beği üzerine varub haklarından gelinmek ile olancası dahi perakende olmagin mahalli mezbura varılmıyub Hudavendigâr خداوندکار sancağına müteallik olan mevzide bazı şekavet ile ma'ruf olmagin iki nefer suhte ele girüb birinin hakkından gelinüb ve bir neferi dahi getürülüb habs olunub ve bazı dahi ahar sancaklara perakende olub ve Beğpazarı بك‌بازاری kazâsında yürük tayifesinden ارغایب nam kimesne Sultan Bayezid سلطان بایزید [3] lü olub Konya قونیه

---

[1] Fesad yazılmış, ve üzeri çizilmiş.

[2] Bursa beği.

[3] Kanunî'nin oğlu ve İkinci Selimin kardeşi Şehzade Bayezit.

muharebesinden sonra gelüb Beğpazarı بك‌پازارى na tâbi derbend içinde hâli mevzide yer etmişdir Haramîlik ider Fesadının nihayeti yokdur deyu müslümanlar haber virüb ele getürilüb ahvali tefahhus olundukda yaramazdır didiklerinden Andadır ve hem kendüsinden kelimei küfür sâdır olmuşdur Ele girmeyüb hakkında icrayi şer' olunmamışdır Katlolumasına fetvayi şerif vardır deyu fetvayi şerif ve sabıkan olan sicilli irad idüb ve bilmuvacehe udulü müslimînden cem'i kesir yaramazlığına şehadet idüb haber verdükleri sicil oluunb sureti sicilleri ve hakkında varid olan fetvayi şerif süddei saadetime arz oluunb kendüsi bazı mücrimlerile Bursa بروسه zindanında mahbusdur deyu bildirmişsin İmdi mezbur ihrakı binnar olunmasın emir idüb buyurdum ki vusul buldukda mezburu ihrakı binnar idüb emir yerine vardugın yazub arz eyleyesin Fi 13 rebiülevvel 975 (Kadı asker arz etmişdir Kethüdası Kara Çavuş قره چاوش a virildi). (1567)

19

Denizli'de Sarı Baba zaviyesindeki ışıklara dair.

Anadolı آناطولى beylerbeğisine ve Denizlü دكزلو kadısına Hâliyâ dergâhı muallâma rık'a sonub Denizlü دكزلو kazâsında Saru Baba صارو بابا zaviyesinde müctemi olan ışıklar bid'at ve dalâlet ehli (üzre) [1] olub gece ve gündüz saz ve söz ile fisku fucur idüb Ömer عمر ve Osman عثمان namile varanlara bednamlardır deyu isimlerin tebdil etdirmeyince ziyarete ruhsat virmezler Ve ziyarete varan kimesnelere evvelâ taşrada secde etdirirler Andan ziyaret etdirirler Ve kendüler dayimül evkat tariküssalât olub Niçün nemaz kılmazsız deyu sual olundukda Bu veliye hidmet etdüğümüz kifayet ider Oldiyarın eşirra ve eşkıyası ekseriya anlara mürid olub ehli sünnet olan cemaate mühkem bu'zu adavet etmiş lerdir deyu arz ve takrir olunub ahvalleri görülmek lâzım olmagin buyurdum ki hükmü şerifim vardukda kendü canibinden sırran ve hafiyyen mu'temedün aleyhim âdemler gönderüb tebdil suret gidüb öyle mezbur ışıkların evza' ve etvarların tecessüs ve tefahhus etdirüb göresin kendülerine isnad olunan bid'at ve dalâletin aslı varmıdır Nicedir Şöyle ki hakıykati üzre ahvallerin kadı marifetile şer'le teftiş idüb sabit olan mevadı yazub bildiresin Şöyle ki bu asıl dâl ضال oldukları sabit olanları habs idesin Fi 23 rebiülâhir 975 (Kapudana gönderildi Ulaşdırmak içün) (1567).

20

Ahyolu'daki ışıklara dair.

Ahyolu اخيولى kadısına hüküm ki Hâliyâ bazı ışıklar olub müslümanları idlâl idüb zararı âm oldukları arz olunmuş Teftişi çün bundan akdem

---

[1] Üzeri çizilmiş.

dergâhı muallâ çavuşlarından İbrahime ابراهيم [1] hükmü şerif gönderilmiş idi Ol zamanda ele gelmayüb hâliyâ geru gelüb halkı idlâlde oldukları isma' olunmagın buyurdum ki hükmü şerifimle müşarünileyh vardukda mezkûrları ele getürüb emri sabık üzre ahvallerin göresin Fi 7 c 975 (Kırk Sinan oğlu Hasan Çavuş قرق سنان اوغلی حسن چاوش a verildi). (1567).

21

Ahmedi Yesevî evlâdından Şeyh Zengî hacca giderken, kendisinin muahfazasına ve istirahitinin teminine dair.

Şamı Şerif شام شريف e varınca yol üzerinde vaki olan kadılara hüküm ki Diyarı Buhara بخارا dan Şeyh Ahmedi Yesevî شيخ احمد يسوی evlâdından darendei fermanı hümayun Şeyh Zengi شيخ زنكی zide takvahü yanınca olan dervişlerile bile tavafı beytül haram ve ziyareti ravzai mutaharai seyyidül enam عليه الصلوة والسلام niyyet idüb yolda ve izde menazil ve merahilde dahlü taarruz olunmamak babında emri şerifim reca itmeğin buyurdum ki mumaileyh ve yanınca olan dervişlerine ve eshabına şer'i şerife muhalif bir ferdi dahlü taarruz etdirmeyüb ve akçelerile zadü zevadelerin tedarik etdirüb lâzım olan mahallerde kulağuz virüb emin ve salim Şamı Şerif شام شريف e irsal eyliyesiz Fi 22 receb 975. (1569).

22

Kastamoni'de softaların isyanına dair.

Kastamoni قسطمونی sancağı beğine hüküm ki Kâliyâ dergâhı muallâma âdem gönderüb livai Kastamoni قسطمونی de sa'b dağlar eteklerinde medrese namına bazı evler ihdas olub eyyamı şitada her medresede yirmi otuz nefer levend suhteler gelüb kışlayub evvel bahar oldukda her biri âleti harbile il üzerine çıkub müslümanlara envai zulüm ve teaddi idüb ol makule levend suhteleri yataklandırub ele getürülmeleri içün hafiyyeten âdemler gönderüldükde bazı kimesneler haber virmegin el girmyüb sonra bir tarıykle ele getürüldükde her biri istihkakına göre hakaret olunmalu oldukda bazı kuzat himayet idüb vaki olan şenaatlerin sicil etmeyüb ve zikrolunan medreseler müderrisleri yanına gelüb âleti harble ve tüfenkle iki üç gice yatub muin ve zâhir olurlar Ve müderrisler kefilsiz suhte tutarlar deyu bildirdi Buyurdum ki vusul buldukda ol makule suhteleri ele getürüb gaybet iderler ise yataklarına ve duraklarına ve şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb unat vechile hak üzre teftis idüb göresin kazıyye arz olunduğı gibi ise şer'le sabit ve zahîr oldukdan sonra mükhem haklarından gelüb ve müderrisler muin ve zahîr olub kefilsiz suhte tutmıyalar Kefilsiz ve tüfenkle suhteler tutarlar ise yazub süddei saadetime arz idesin Fi Şevval 975 (Kethüdası Davud داود a verildi). (1567).

---

[1] İle eksik.

23

Boluda isyan eden softaların te'dibine dair.

Mütekaid vezir Mustafa Paşa مصطفی پاشا ya hüküm ki Mektub gönderüb Bolı بولی da vaki olan suhte tayifesinin iki üç yirde cem'iyyeti olub fesadları ziyade olmagin Bolı بولی sipahilerinden iki yüz nefer sipahi donanmadan alıkonlub ehli fesadın üzerine varılmak içün anlara tüfenk virilüb gitmek üzre olduğun ve zikrolunan iki yüz nefer sipahi nin bazı seninle hidmeti mezbureye varub bazı varmadığın ilâm idüb lâkin bile giden sipahilerin isimleri defter olunub gönderilmameğin buyurdum ki vusul buldukda ehli fesad suhtenin haklarından gelinmek içün donanmadan alıkonlub hidmeti mezbure senünle bile giden sipahilerin isimlerin ve timarların baş kariyyelerile âdet üzre defter eyleyüb süddei saadetime gönderesin ki muhafaza hidmetine tayin olunub derya seferine varılmadılar [1] deyu timarlarına dahl olunmıya Ve emri sabık mucibince ehli fesad suhtenin haklarından gelinmek babında mesaii cemile vücude getüresin Fi 25 şevval 975 (Arzı getüren âdemîsien virildi). (1567).

24

Kanunî Sultan Süleyman'ın ruhuna Türkiye'deki fukaraya para dağıtmak için İran Şahı tarafından vaki olan teklifin reddine dair.

Piyale Paşa پیاله پاشا Hazretlerine hüküm ki Şark caniblerinden gelân elçi merhum ve mağfurun leh babam hudavendigâr طاب ثراه ruhiyçün memaliki mahrusede olan fukaraya Şah tarafından akçe üleşdirmek babında izni şerifim taleb eyledüğin bildirüb lâkin ehli sünnet cemaatin ol makule tesadduka meyil eylemedükleri mukarrer olmagin buyurdum ki vardukda bu hususa mübaşeret idüb âdemîsin buyurub getürdüb te'kid ve tenbih eyliyesinki bu habda akçe müfid olmıyub anun gibi fukaraya tesadduk idecek akçeleri varsa memleketleri fukarasına tevzi ve tesadduk eyliyeler Emri şerife mugayir iş etdirmeyüb bu hususa mübaşeret eylemiyeler Fi 17 şevval 975 (Ali Çavuş علی چاوش a virildi). (1587).

25

Şeyh Hüsam'a ait emval ve eşyanın zabtına dair.

Ankara انقره beğine kadısına hüküm ki Senki sancakbeği sin süddei saadetime mektub gönderüb Haymana حیمانه tayifesinden zuhur iden Şeyh Hüsam شیخ حسام nam mülhidin ahvalin ve bulunan esbabı ve kürkleri ve kaliçeleri tertibin ve esbabının bazı etrafda olan ahibbasına perakende itdüğinden gayri medfun hayli üskûf ve para ve yarak ve otağı olub, baş halifesi olan Mahmud محمود ve Kızıl Ali قزل علی nam kimesnelerin ma-

---

[1] Varmadılar.

lûmu olduğun bildirmiş sin İmdi buyurdum ki vusul buldukda mülhidi mezburun zikrolunan halifelerin ele getürüb dahi medfun olan esbabın anlardan tefahhus eyleyüb zuhure getürmeğe ikdam ve ihtimam eyleyüb ve ol etrafda olan ahibbasını hafiyyeten tetebbü idüb hüsnü tedarik ile ele getürüb sahih ahibbasından olub ehli fesad oldukları zâhir olanları habs idüb ve eśbabından eğer medfun bulunandır ve eğer gayri yerdedir emanet konulanlardır bilcümle her ne ise defter idüb süddei saadetime ilâm eyleyesiz Amma bu behane ile bi günah bulunanlara şer'i kavîme muhalif dahlü tecavüz olunmıyub ele getürmesi lâzım olanı hüsnü tedarik ile ele getürüb arza muhtac olanı yazub bildiresiz Fi 5 zilkade 975 (Kâtib Hamze Çelebi كاتب حمزه چلبي ye virildi.) (1569).

26

Maslûp Şeyh Hüsam'a ait metrukâtın yazılmasına dair.

Ankara انقره beğine ve kadısına ve Seferihisar سفريحصار kadısına hüküm ki Bundan akdem maslub olan Şeyh Hüsam شيخ حسام ın nemıkdar metrukâtı var ise yazılub defter olmasın emir idüb buyurdum ki mezkûr Şeyh Hüsam شيخ حسام ın nemıkdar esbabıdır her birin cinsile yazub defter idüb mühürliyüb yazub bile arz eyliyesin Fi 18 muharrem 976 (Maslubu mezburun âdemîsi Şa'ban شعبان a virildi). (1568)

27

Gelibolu'daki tekkenin teftişine dair

Gelibolu كليبولى kadısına hüküm ki Kazâi mezbura tâbi Bürhan köyi برهان كويى nam kariyye ensesinde bir dağ içinde bir kimesne teykedir deyu bir ev ihdas idüb zikrolunan tekye ol etrafda olan hırsuz ve haramînin yatağı olduğı istima olunmağın buyurdum ki hassa reislerden Hüsam حسام zide kadrühu vusul buldukda hususu mezburu unat vechile göresin kadimi tekye olmayub olvechile sonradan ihdas olub hırsuz ve haramî yatağı olduğı vaki ise ref' eyleyesin Ve bazı suhte tayifesi etrafda ok ve yay ve gayri âleti harble gezdükleri istima olundu Olbabda dahi gereği gibi mukayyed olub göresin Vaki ise ol asıl tüfek ve ok ile ve gayri alâti harbile gezen suhte tayifesin ele getirüb yerakların alub ve habs idüb vakıi hallerin sihhati üzere arz idesin Fi 21 sefer 976 (Subasına virildi). (1568).

28

Hamit el'inde isyan eden softalara dair.

Hamid İli حميد ايلى beğine hüküm ki Bundan akdem livai Hamid' حميد de bazı suhtevat cem olub şekavet üzre olduklarından ele getürülmek içün âdem gönderildikde gaybet eyleyüb hâliyâ Yalvac يلواج kazâsından altmış nefer suhte cem olub fesada mübaşeret eyledüklerinde elli nefer âdem gönderilüb Yalvac يلواج kazasında mülâkat olub meclisi şer'e da-

vet eyledüklerinde itaat etmeyüb mücadele ve muharebeye meşğul olub içlerinden Sinan سنان ve Saru صارو nam suhteler iki nefer suhte ile dahi katil olundukdan sonra sayiri gaybet idüb ve dört neferin dahi tutub getirdüklerinde oğlan ceküb ve fesad eyledikleri bilhasbeşşer' sabit olmağın nefsi İsparta اسپارته da siyaset oluna deyu bildirmiş sin Vusul buldukda suhte adına olub tüfenk ve yerak kullanub daveti şer' olundukda itaat etmiyeler ol asıl kimesnelerin haklarından gelesin Ol kıtalde katil olunan demi hederdir Ana göre mukayyed olasın Fi 3 rebiülevvel 976 (Kethüdasına virildi). (1568).

29

Amasya'da Süleyman Fakih'in izale edilmesine dair.

Amasya اماسیه beğine hüküm ki Hâliyâ Budak Özi بوداق اوزی kazâsında Süleyman Fakih سلیمان فقیه dimekle maruf kimesne yukarı canibin hulefasından olub halife namına olan bazı melâhid ve müfsidîn ile ittifak ve cemiyet üzre olub halkı idlâl eylemekden hâli olmaduğı ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda mezkûr Süleyman'ı سلیمان sayir tevabii olan melâhid ve müfsidîn ile hafiyyeten tetebbü idüb dahi mezkûr sahih yukaru canibin hulefasından olub küfrü ilhad üzre olub nameşru evza' ve harekât etdükleri vaki ise toprak kadısı marifeti ile mezkûrları hüsnü tedarik ile ele getürüb dahi kimesne ifşa eylemadiyen el altından Kızıl Irmağ'a قزل ارماغ iletüb iğrak eyliyesin Ve yahud ahar vecih ve münasib görüldüğü üzre hırsızluk ve haramîlik eylediler deyu iddia eyleyüb haklarından gelesin Fi 22 rebiülevvel 976 (Mehmed Çavuş محمد چاوش a virildi). (1568).

30

Kastamoni'de Ekmekçi oğlu'nun ahvalini teftiş için yazılan hüküm.

Kastamoni قسطمونی beğine ve Küre کوره kadısına hüküm ki Bundan akdem Kastamoni قسطمونی beği ile Küre کوره ve Dürekâni دورهکانی kadıları dergâhı muallâma mektub gönderüb Etmekci oğlu اکمکجی ارغلی dimekle maruf Mehmed محمد nam hatib rafz ile maruf ve meşhur mezhebi islâmdan haric çiharıyarı kibarı münkir zındık ve mülhid kimesne olub hâşâ Kur'anı âzîm hakkında dahi bazı nameşru kelimat idüb kendüye tâbi olan fesaka tayifesin yanına cem idüb dayma ulema ve sulehaya ihanet eyleyüb ve telbis arzlar ihdas idüb bazı kimesnelerin cihetlerin alduğundan gayri aleddevam tezvir ve telbis ve şirret ve şekavetden hâli olmıyub Küre کوره kazâsının ulema ve suleha ve eimme ve hutebası ve sayir reaya ve berayası mezkûr içün rafzu ilhad ile temam şöhret bulub defatle sicillâta kayıd olunub ve katline müftii zeman dahi fetva virüb hervechile izalesi lâzım olmuşdur deyu şekva etdüklerin arz eyledüğünüz ecilden mezkûr süddei saadetimde hazır bulunmagin dergâhı muallâm çavuşlarından...

zide kadrihuya koşılub mahallinde teftiş olunmagıyçün irsal olunmuşdur Buyurdum ki vusul buldukda bu hususda bizzat mukayyed olub çavuş marifeti ile ehli vukufdan ve memleket ahalisinden unat vechile hak üzre dikkat ve ihtimamla teftiş ve tefahhus eyleyüb göresin arz olunduğı gibi olub hatibi mezburun olvechile nameşru kelimat eyleyüb ihanet etdüği şer'le sabit ve zâhir olursa kendüyi habs idüb ahvalini vukuu üzre sureti sicilleri ile yazub bildiresin Sonra emrim nevechile olursa mucibi ile amel eyliyesin F i1 rebilülâhir 976. (1568).

31

Amasya civarındaki melâhidenin haklarından gelindiğine ve bundan sonra alınacak tetbirlere dair.

Amasya آماسیه beği İlyas الیاس beğ'e hüküm ki Dergâhı muallâma mektub gönderüb bundan akdem sana gönderilân hükmü şerifim muktezasınca yukaruya müteallik olanlara birer nesne isnad olunub ele getürilüb bir gice haklarından gelinüb kimesne vakıf olmaduğun ve ol taraflarda suhte namına kimesne kalmayub cilâyivatan eyledüklerin... [1] üzre olanların dahi kefili alınub eline tezkere virilmeyince kimesne kabul etmedüğün ve zikrolunan melâhide ol diyarda olan devletlûlere intisab etmekle anun gibi (gezüb) [2] girift olmalu oldukda her biri muavenet ve muzaheret eyleyüb ele virmediklerin ve bazı ehli fesad kaçub ahar sancağa varub ol yerin beğlerinden ve kadısından haramzadei taleb eyledükde tereddüd etmeyüb ele virmegiyçün ve gaybet iderler ise buldurmagıyçün müekkid hükmü şerif virilmesin ve sabıkan suhte namına bir mıkdar levendat zuhur idüb Koca قوجه dizdarının evin garet idüb ve avretin alub gitdiler Ele getürmekiçün on nefer âdem seçüb gönderdüğünde rast gelinüb beş altı davar bırakdırılub ve bir yararının başı kesilüb ve biri dahi mecruh ele getürilüb anun dahi hakkından gelindüğün ve kadılar melâhide hususunda katil icab itmez deyu mani oldukların bildirmiş işin Andan maada her ne tahrir etmiş isen cümlesi alettafsil malûmu şerifim olmuşdu rİmdi senin diyanet ve istikametine itimadı hümayunum olub hüsnü feraset ve fartı kiyasetin muktezasınca melhuz olanı zuhure getürüb müfsidlerin hakkından gelmiş sin Eyu etmiş sin Min baad dahi eğer tayifei mezburedir ve eğer suhte namına olan ehli fesad levendat dır ele gelmelerine gereği gibi mukayyed oluna Ve ahar sancağa varub tehassun eyliyan haramzadei tutub teallül ve niza etmeyüb teslim eylemegiyçün Çorum چوروم ve Kastamoni قسطمونی ve Kângırı کنغری sancakları beğlerine ve kadılarına hükmü şerifim gönderilmişdir Buyurdum ki varıcak bu hususa bizza tmukayyed olub anun gibi eğer kendü sancağında melâhide tayifesinden ve suhtelerden fesad ve şenaati şer'ile sabit ve zâhir olanlar kimler ise ele getürdüb şer'ile haklarından gelesin Ve ehli fesada arz eyledüğün üzre muin olanların hakların-

---

[1] Yeri boş bırakılmış.

[2] Üzeri çizilmiş.

dan gelünür Şimdensonra dahi anun gibi muin olur kimesne var ise anları dahi isimlerile yazub derkâhı muallâma arz eyliyesin ki anlarun dahi haklarından geline Amma bu babda unat tedarik idüb kendü halinde olanlara nisbet ve taassub olub hilâfı vaki iş olmakdan ve kimesneden ahzü celb olmakdan mühkem hazer eyliyesin Hususu mezbur mahalli ihtimamdır Dakıyka fevt eylemiyesin Fi 13 ca 976. (1568).

32

Merzifon'daki melâhidenin tecziyesine dair.

Rum روم beğlerbeğisine hüküm ki Mektub gönderüb melâhide hususıyçün gönderilân emri şerif mucibince Merzifon مرزيفون ovasına bizzat varub ferman olunan defter mucibince ol kimesnelerin tedric ile haklarından gelinüb amma defterden haric ol namla meşhur kimesneler olub defterde olmayub dutulmağa cür'et olunmayub ol namla meşhur olub defterden haric olanları dahi dutulmak buyurılursa emri şerif inayet oluna deyu arz eyledüğün ecilden buyurdum ki vusul buldukda anun gibi ol namla meşhur olanların ahvallerin toprak kadısı marifetile dahi dikkat ve ihtimamla teftiş eyleyüb göresin filvaki meşhur oldukları gibi midir Nicedir Ahvalleri yanında nevechile sabit ve zâhir olursa vukuu üzre mufassal ve meşruh yazub sureti scillerile dergâhı muallâma arzeyleyesin Fi 23 cemazielahir 976.

33

Bozok'ta cuma namazı kılmak ve hutbe dinlemek istemiyenlerin tecziyelerine dair.

Bozok بوزاوق beğine hüküm ki Hüseyin Âbâd حسين آباد kazâsında üç.dört yerde cami var iken mücerred hutbei şerife ve çiharyarın رضی الله تعالی عنهم esamii münifeleri istimaından ictinab olunub cuma nemazı kılunmayub ve ehli fesaddan Bozdoğan بوزطغان nam kariyye sipahisi olan Hüseyin حسين ve kariyyei Kaya Büken قيابوكن den Yol Kulı يول قولى ve Yer Kulı ير قولى ve Yakub يعقوب ve kariyyei Minşar منشار dan Hızır Şah حضرشاه tarafcısı ve bazıları hırsızluk ile meşhur haramîler olub teftişden kaçdukları ilâm olunmagin buyurdum ki vusul buldukda bu babda gerği gibi mukayyed olub eimme ve hutebâ ve cemaatlerinin ve gayrisinin ahvallerin hafiyyeten tetebbü ve tecessüs idüb göresn ol ictinab idüb cuma nemazı kılmıyanlar nemakule kimesneler olub ve hutebâ ve eimmesi mülhid ve rafızî midir nicedir ve bilcümle hutbe istimaından ictinab idüb cuma nemazı kılmıyanlar her kim ise ve ne mahalde ve ne kariyyede mütemekkinler ise esamisile her birinin keyfiyyeti halin mufassal ve meşruh yazub süddei saadetime arz eyliyesin Sonra olbabda emrim ne vechile sudur iderse mucibi ile amel oluna Ve mezbur sipahi Kefe كفه mühimmatı içün zahire virmeyüb inad etdüği arz olunmagin arz olunduğu gibi ise timarın ahare viresin deyu beğlerbeğisine hükmü şerifim gönderilmişdir Amma sayirlerinin

ahvalin görüb filvaki ehli fesadlar olub şer'an habsolunmak icab ider hususları sabit ve zâhir olmuş ise ele getürüb habsidüb vukuu üzre mufassal ve meşruh yazub bildiresin Fi 6 receb 976 (Nişanluya). (1568)

34

Amasya ve Merzifon'daki kızılbaşların tecziyelerine dair.

Amasya آماسیه beğine ve Merzifon مرزیفون kadısına hüküm ki Mektub gönderüb sicil gönderüb hükmü şerif varid olub kızılbaş namına bazı melâhide teftişi ferman olunmağın nefsi Merzifon مرزیفون da mazanne olan Vehab Dede وهاب دده ve Mehmed محمد ve Veli ولی nam kimesnelerin ahvali şer'ile teftiş olunub görüldükde filvaki şer'i şerife muhalif ef'ali kabiha ve evzaı fazıha irtikâb idüb kızılbaş oldukları hususu udulü müslimîn şehadetlerile sabit olub mucibi ile hüküm olunub üzerlerine sabit olan mevad ayni ile sicil olunduğun ilâm etdüğün ecilden mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemeyüb mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderilmesin emir idüb buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemeyüb mezkûrları yarar âdemlere koşub süddei saadetime irsal eyliyesiz Amma âdemlerinüze mühkem tenbih ve te'kid eyliyesiz Yolda ve izde ve manazil ve merahilde unat vechile görüb ve gözedüb gaflet ile kaçurub gaybet etdirmekden ziyade hazer eyliyeler Şöyleki ihmal ve müsahele idüb bir tarıyk ile kaçurub gaybet etdüreler mezkûrlara olacak ukubet anlara olmak mukarrerdir Ana göre basiret üzre olub gaflet ve ihmal eylemiyeler Fi 2 zilkade 978 (1570).

35

Kastamoni ve Taşköprü'deki kızılbaşların tecziyesine dair.

Kastamoni قسطمونی beğine Küre کوره ve Taşköprü طاشکوپری kadılarına hüküm ki Hâliyâ kazâi Taşköprü طاشکوپری ye tâbi Hamid Yugı حمیدیوکی nam kariyye halkı tarafından İlyas الیاس nam kimesne dergâhı muallâma gelüb kariyei mezbure kurbinde Hacı Yölük حاجی یولك ve Kırca Kaya قرجه قیا ve Kızılca Viran قزلجه ویران nam kariyyelerde kızılbaş namına nice kimesneler vardır Hattâ mezkûr Hacı Yüğü حاجی یوکی nam kariyyede Kara Receb قره رجب nam kimesne dahi kızılbaş olub hatunu meclisi şer'e gelüb mezkûr Recep رجب içün Kızılbaşdır Kendü emsali kızılbaşlar ile cem olub gice ile bir tenha eve girüb saz ve çalku ve sayir âlâtı lehvile muhtelitler olub badehu şem'i söyündirüb biri birinin avretin tasarruf iderler deyu mezkûr zevci muvacehesinde kelimat itmeğin kaydı sicil olundu deyu bildirüb sureti sicilli ibraz itmeğin buyurdum ki vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub bu hususu unat vechile tetebbü ve tefahhus eyleyüb dahi anın gibileri vechi mastur üzre meclis iken ele getürüb habs idüb isimleri ve resimleri ile yazub vaki olan ahvallerin süddei saadetime arz eyliyesin

(Kariyyei mezbure halkından Hızır خضر a virildi) Fi 8 rebiülevvel 979. (1571).

36

Hazreti Ali ile Hüseyin'in türbelerinde İran'dan gelen ve üzerlerinde isim yazılı olan halıların kaldırılmasına ve Anadolu halısı düşenmesine dair.

Bağdat بغداد beğlerbeğisine hüküm ki Süddei saadetime mektub gönderüb Hazreti İmam Alî امام علی ve Hazreti İmam Hüseyin امام حسین رضی‌الله‌تعالی عنهما türbei şeriflerinde ve haremi muhteremeleride döşenenan halılar sabıkan yukaru canibden gelüb esma dokunmuş olmağla ziyarete gelân melâhide ahvalin mütevellisi ilâm etdüğin ve zikrolunan kaliçelerin bedeli ve her âsitanenin camii şerifine Rum روم kaliçelerinden on aded divan kaliçeleri lâzım idüğin bildirmiş sin Amma çapları gönderilmeyüb tul ve arzları nemıkdar idüğin arz eylemedüğün ecilden buyurdum ki vusul buldukda te'hir eylemayüb nemıkdar kaliçe lâzım olursa tul ve arzları nekadar olmak lâzım ise ana göre çapların alub süddei saadetime göndersin ki lâzım olduğı üzre tedarik olunub gönderile Fi rebiülâhir 979 (Derviş Çavuş درویش چاوش a virildi). (1571).

37

Rum eyaletinde Mehdi geleceğini söyleyen şahsın katline dair.

Rum روم beğlerbeğisine hüküm ki Mektub ve sureti sicil gönderüb Mehdii zaman مهدیٔ زمان gelür deyu şer'i şerifi nebevîye muhalif kelimat iden Kuli قولی nam kimesnenin takririn ve kendü habs olunduğun bildirmiş sin Mezbur Kuli قولی siyaset olunmasın emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bi tevakkuf mezburı siyaset idüb emrim yerine varduğun arz eyliyesin Ve olmakule idlâl ve ihtilâle bais ve şer'i şerife muhalif kelimatda mezbure mütabaat etmiş ve hevasına uymuş yoldaşları var ise kaydü bend ile Âsitanei saadetime gönderesinki küreğe koşıla Fi 27 za 979 (Divandakethudasına virildi). (1571).

38

Mağnisa'da bir müteseyyidin bakire kızlar vasıtasile cinleri davet ettiğine dair.

Lala Ferruh فرح Beğe hüküm ki ektub gönderüb hâlâ Mağnisa canibilerinde bir müteseyyid kimesne zâhir olub cinleri davet iderin Anlardan define haberin alurın deyu hile idüb müslümanları aldayub ve daveti cinne hakire kız gerekdir deyu nice kızların bekâretin izale idüb bu makule hile ve fesad ile meşhur olub hakkında isnad olunan fesadlarının bazı tescil olunub sureti sicilleri ibraz olunub gönderüldüğün bildirmiş sin İmdi mezburun ahvalini toprak kadısı marifeti ile teftiş eylemek emir idüb buyurdum ki vusul buldukda teahhür eylemayüb mezburı ihzar eyleyüb dahi ahvalin unat vechile ber mucibi şer'i şerif teftiş eyleyüb göresin filvaki arz olunduğu üzre fesad ve enaati sabit ve zâhir olub müs-

lümanlar yaramazlığına şehadet iderlerse mecal virmeyüb Mağnisa معنیسا zindanında olan kuyuda ölünce ebedî habs idüb nevechile olduğın yazub bildiresin (Sultan Murad'ın kapu kethüdasına virildi) Fi 7 ş. 979. (1571)

39

Niksar'daki kızılbaşların hapsedilmesine dair.

Niksar نیکسار kadısına hüküm ki Mektub gönderüb mevlâna Seyyid Mustafa سید مصطفی yedinden hüküm varid olub kazâi mezburda Matayı مطایی zaviyesinde şeyh olan Erdivan اردیوان ve Çırak چراق ve Ali علی ve gayriler kızılbaş ve rafızîyler olduğın bildirmeğin teftiş idüb vaki ise zavidarlığı mezbura tevcih idesin deyu ferman olunmagin âdem gönderilüb şer'i şerife davet olundukda itaat etmeyüb gaybet idüb sabikan Erzman ارزمان nam karındaşları sürhser defterinde bulunmagin beylerbeği katil idüb bunlar gaybet eylediler deyu bigaraz müslümanlar haber virdüklerin arz eyledüğün kadı askerim payei serisi âlem masirime arz eylemeğin mezburları lâzım olanlara buldurub getürdüb dahi küreğe gönderilmesin emir idüb buyurdum ki mezburları her kande ise buldurması lâzım olanlara buldurdub getürdüb ahvallerin unat vechile hak üzre teftiş idüb göresin arz eyledüğün üzre bihasbeşşer' işşerif sabit ve zâhir olur ise vaki olan sureti sicillerile yarar âdemlere koşub süddei saadetime gönderesin ki küreğe konıla Amma bile koşub gönderdüğün kimesnelere mühkem tenbih ve te'kid eyliyesinki gaybet etdirmekden hazer ideler Dahi teftiş temam hak üzre olub ahiz ve celb olunmakdan ve hilâfı şer'i kavim iş olmakdan hazar idesin (Mezbur Seyyid Mustafa'ya virildi) Fi 24 s. 980 (1572).

40

Sahte seyyitlerin sarıkları çıkarılmasına dair.

Erzurum ارضروم beylerbeğisine hüküm ki Hâliyâ ol diyarda mütemekkin Çağırgan evlâdı چاغرغان اولادی dimekle maruf tayife davayi seyadet idüb yeşil sarınurlar imiş İmdi ol tayifenin seyadetinde şübhe olub ol babda nakıybül eşraf tarafından süddei saadetime arz olunub yaşilleri başlarından alınub temessükleri Dergâhı muallàma gelmek lâzım ve lâbüd olmağın buyurdum ki vusul buldukda ol tayifenin seyadeti hususunda unat vechile mukayyed olub her kande sakinler ise cem idüb dahi seyadet davasın idüb yaşil sarınurlarsa yaşillerin başlarından aldırub bu babda temessük ibraz idüb dahi davaya cür'et iderler ise temessüklerile süddei saadetime gönderesin ki Dergâhı muallâmda nakıybüleşraf huzurunda ahvalleri hak üzre görile (Seyyid Hasan'a teslim olundu) Fi Selhi safer 980. (1572).

41

Filibe taraflarındaki hurufî mezheplerin tevkıyf edilmelerine dair.

Filibe فلبه ve Tatar pazarı تاتار پازاری kadılarına hüküm ki Hâlâ Filibe

قلبه nahiyesinde Umur Oyaş اوياش امور dimekle maruf kariyyede İsâ Halife عيسى خليفه ve Osman Halife عثمان خليفه nam kimesneler ve şeyhleri olub ve Tatar pazarı تاتار پازارى kazasına tâbi مندیس nam kariyyede Mustafa Işık مصطفى اشق dimekle maruf ışık hurufî mezheb olub müslümanları idlâl eylemekden hâli olmadıkları ilâm olunmagin mezkûr her kande ise hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürüb dahi olvechile müslümanları idlâl iderse mukayyed ve mahbus süddei saadetime göndermen emir idüb buyurdum ki vusul buldukda bu hususa her birinüz tahtı kazânızda olan müfsidlere bizzat mukayyed olub hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürüb ol taraflarda şer'ile mühkem teftiş idüb ilhalete müteallik husus zâhir olur ise mühkem kaydü bend idüb ve yarar âdemlere koşub bihasleşşer'işşerif üzerlerinde sübut bulan mevadlarının sureti sicilleri ile süddei saadetime mukayyed ve mahbus göndermeyince olmıyasın Mezburların ele gelmesi ziyade mühim olmuşdur Şöyleki ihmaliniz sebebi ile gaybet ideler asla bu babda beyan olunan özrinüz kabul olmak ihtimali olmayub mülhidlere himayet eylemiş olursuz Ol takdirce azil ile konulmayub müstahakkı itab ve ikab olursun Ana göre hüsnü tedbir ve tedarikle ele getürmek babında envai sa'yü ikdamınız zuhure getürüb babı ihtimamda dakika fevt eylemiyesiz (Süleyman Efendiye virildi) Fi 14 za 980. (1572).

42

Seydi Gazi zaviyesine ve müritlerine dair.

Andolu اناطولى beylerbeğisine ve Kütahya كوتاهيه ve Seydi Gazi سيدى غازى kadılarına hüküm ki Hâlâ Seydi Gazi سيدى غازى medresesine müderris olan mevlâna Yahya يحيى mektub gönderüb ol makam dan mukaddema red olunan ışık tayifesi hankahının hidmetini etmek ve tamire muhtac olan yerlerini meremet idüb rakabe etdirmemek şartile mültezim olduklarında hasbi hidmet etmek ve talebeye riayet idüb evvelki fıska müteallik âdetlerin terk idüb ehli sünnet ve cemaatden olub evkatı hamseye müdavemet idüb yoluk ve çıplak yürümemek üzre ol hidmetde olmak izni hümayun virilüb ilâ el'an ol hidmet üzre dirler Lâkin mezburlar talebe ile ittifak üzre olub vakıf mahsulünden gayri vakıf içün etrafdan gelân sadakatı nüzuru bel' idüb evkafın mühim olan yerlerin tamir etmeyüb cami ve mezarı şerifin harreminde tablhane ihdas idüb yılda bir kerre mahiye didikleri bid'atlerin yine peyda idüb etrafdan nece feseka cem olub haremi mezburda tabl ve nakkare ve şişte ve kopuz çalınub mali vakıf bi müfid yerlere sarf olunmak üzredir Talebe ve âyende ve revende rencide olmakdan hâli olmayub muradları mali vakfı rakabe itdirüb dahi hevalarına tâbi olan kuzat ve nüvvaba her yıl birer gûne harabe arz etdirüb medrese ve talebeyi aradan ref' etdirmekdir Amma eğerçi âfeti semavî sebebile bu defa vakfın vüs'ati yokdur Lâkin asılda temam vüs'ati vardır Vakfın mütevellisi ve şeyhi ve kethüda ve cabileri makbuzat ihracatı müfredatı ile muhasebe defterleri yerlü yerinden görilüb teftiş olunsa asla rakabe ihtiyacı çekilmeyüb nice mali vakıf zuhur iderdi deyu bildirmiş sin Ve tayifei mezbure tarafından dahi âdem gelüb mezburlar mücer-

red evkafın harabe müteveccih değirmenleri ve sayir mühim olan binası tamiri içün rekabe olsun didikleriyçün ve evkafa müteallik olan hidmetde ihtimam etdükleriyçün müderrisi mezbur ve talebe anlara adavet idüb hüsnü zindegâniye razı değillerdir deyu bildirdiler İmdi tayifei mezbureden şer'i kavime muhalif evza sadır olduğuna rızayi hümayunum yokdur Amma bundan evvel madam ki zikrolunan tayife ol makamı şerifin hidmetien giru dahil olmıya mamur olmıyub günden güne harba müşrif olmak mukarrerdir deyu arz olunmagin mezburlar evkatı kamseye müdavemet idüb tamire (ve) muhtac olan vakfın yerlerin tamir etmek ve menhiyatdan ve şer'e muhalif olan evza' dan feragat idüb çıplak ve rafız ve ilhad üzre olan ışıkları aralarına getürmemek şartile anların vakfı evvelki üslûb üzre mamur ve ihya olmak içün ruhsatı hümayunum verilmişdir Buyurdum ki bu hususa bizzat mukayyed olub göresin emrime ve şer'e muhalif bina ihdas idüb şer'e muhalif vazıları varsa men' ve def' etdirüb şer'e muhalif iş etdirmiyesin İlhad ve rafız ve gayri bed mezheb üzre içlerinde asla bir ferdi komıyub tenbih eyliye sinki şer'i şerif üzre evkatı hamse eda idüb mezarı şerif içün aldukları nüzur ve sadakatı ketm etmiyüb istikamet üzre getürüb mütevellileri ve şeyhleri marifeti ile vakfın tamirine ve mühim olan masrafına sarf idüb şer'i kavime muhalif evza' ve etvardan hazer ideler Badettenbih evkatı hamsede müdavemet etmiyüb bi nemaz olanların senki toprak kadısı sın dayima tetebbü idüb anun gibilerin içlerinden ref' idüb şer'e muhalif iş etdirmiyesin Vakfın tamire muhtaç olan eğer değirmen ve eğer sayir emlâkidir tamir ve ihya itdirüb asla bir yeri haraba müşrif olmağa cevaz göstermiyesin Ve evkafı mezbur mütevellisi ve cabilerinin ve şeyhlerinin makbuzatın ve müfredat defterlerinde muhasebelerin ve irad masrafın hak üzre bikusur alıvirüb ve bilcümle ol makam gerği gibi mamur ve ihya olmağa müteallik ümurun tedarikinde dakika fevt etmiyüb ve tayifei mezbure talebe ile hüsnü zindegâni üzre olmağı tenbih idüb anun gibi arza muhtac mali vakfa muzayaka virirlerimiş Anıdahi vakıf mütevellisine tenbih eyliyesiz ki min baad eğer müderrisdir ve eğer gayridir bir ferde pişin nesne virmiyüb vacib oldukca her kesin müstahak olduğı mevacibin virüb müfredatı defterlerin mühkem hıfz eyliyeki hîni muhasebede cevabın ana göre virüb vakfa bir vechile zarar ve noksan müterettib olmıya (Mektub getürene virildi) Fi 15 s. 980. (1572).

43

Burgas'ta Hamze nam mülhide tâbi müritlerin tecziyelerine dair.

Rodoscuk ردوسجق ve Hayreboli خيره بولى ve Burgas برغوس kadılarına hüküm ki Hâlâ Hamze حمزه nam mülhidin ahibbasından Burgas برغوس kazâsına tâbi Demürci Yahşi دمورجى يخشى nam kariyyenin imamı ve cemaati ve iki nefer sipahi ve Hayreboli خيره بولى kazâsına tâbi Alaca Oğlu آلاجه اوغلى nam kariyye halkı ve bazı kimesnede davarları olduğı ve Rodoscuk ردوسجق kazâsına tâbi İlbasdı ايل باصدى nam kariyyede Veli ve Dutalı ولى و دوطالى nam kariyye yatağı olduğı ve Götecli nam kariyyede dahi ahibbası cok

olduğı ve Kılıclu قلجلو nam kariyye imami ve Rodoscuklu kapucı Mehmed محمد nam kimesne dahi ahibbasından olduğı ilâm olunmağın zikrolunan mahaldin (1) eğer şehirde ve eğer haric şehirlerde tevabii bulunursa mertebeli mertebesince tazir tevabiî her kangınızın tahtı kazâsında bulunursa mezbur Ören Çavuş اورن چاوش mübaşereti ile şer'le teftiş eyliyüb mahaldi (2) mezbura mürid olub muhabbet ve tebaiyyet üzre olanları emrim üzre mertebelü mertebesince şer'le tazir idesiz Ve bulunan ve davarın mirî içün çavuşuma zabt etdiresiz (Ören Çavuşa virildi) Fi 11 s 980. (1572)

44

Anadolu'da isyan eden softaları idare eden Şemseddin'in tevkıyfine dair.

Lala'ya hüküm ki Vilâyeti Anadolı آناطولی da hayliden beru fesad ve şenaat üzre olan suhtelere ve ehli fesada başu buğ olan Şemseddin شمس الدین nam müfsidin şeriklerinden Divane Üveys دیوانه اویس nam müfsid ele getürilüb mezbur Şemseddi'nin شمس الدین yatağ ve durağı sual olundukda bazı kimesneleri isimlerile beyan etdikden gayri müşarünileyh oğlunun Şahinci oğullarından Beğşehri بکشهری kazâsında Şahinci Oğlu شاهنجی اوغلی dimekle maruf kimesne yatağ ve durağıdır ve yoldaşı dır deyu takrir etmeğin buyurdum ki vusul buldukda bitevakkuf merkum Şahinci Oğlu شاهنجی اوغلی Ali علی i her kande ise ele getürüb habs idüb müfsidlere baş olan merkum Şemseddini شمس الدین ele getürmeğe müteahhid olursa yanına yarar âdemler koşub ele getürmekde ihtimam idüb şöyleki ele girerse mezbur müfsidi kaydü bendle ve yarar âdemlerle Dergâhı muallâma gönderesin Amma ele virmeyüb inkâr ve inad iderse mecal virmeyüb merkum Şahinci Oğlu Ali شاهنجی اوغلی علی i kaydü bendle Dergâhı muallâma gönderesin (Kethüdasına virildi) Fi 28 receb 981 (1573).

45

Amasya'daki kızılbaşların tevkıyfine dair.

Amasya آماسیه beğine ve Lâdik لادیق ve Havsa حوصه kadılarına hüküm ki Koyluhisar قویلوحصار kazâsında sakin olan meşayihi halvetiyandan darende قدوة العلما mevlâna مصلح الدین Muslihüddin زید تقواه âdem gönderüb Havsa حوصه kazâsında tâbi Muammer ağaє معمر آغاج nam kariyyeden Şaban شعبان ve Ramazan رمضان nam kimesneler kızılbaşlığı meşhur olub badehu kızılbaşlar teftiş olunmak üzre iken katl olunmak havfinden firar idüb halveti tarıykına sülûk etdikden sonra yine âyîni batılasına rü-

---

[1] Mülhidîn, olacak.

[2] Mülhidi, olacak.

cu idüb ibharı lihad eyliyüb bir kariyyenin mescidinde yellenüb her hades vaki oldukça sünnîler riine deyu kelimat etdiklerin ve olbabda elinde ser'î fetvası olduğın bildirüb ahvalleri şer' ile teftiş olunmak babında hükmü şerifim taleb itmeğin buyurdum ki vardukda bu babda temam mukayyed olub mezkûrları her kande ise ihzar eyliyüb gaybet iderler ise kefillerine ve şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub getürdüb ahvalleri bir defa şer'le fasl olmuş değil ise unat vechile hak üzre teftiş idüb göresin filvaki arz olunduğı üzre mezkûrlar ol tarıykde olub mescidi mezburda olmakule kelimatı kabiha eyledükleri bihasbeşşer' sabit ve zâhir olur ise mezkûrları mühkem habs idüb hakikati hallerin alettafsil arz eyliyesiz Sonra emri şerifim nevechile sadır olursa mucibi ile amel oluna Amma hîni teftişde hak üzre olub hilâfı vaki kazıyye ilâmından ihtiyat idesiz (Halil Çavuş'a virildi) Fi 10 muharrem 982. (1574).

46

Nevrekop'ta Muhammed hakkında gayri münasib söz sarf eden Küçük Mehmed'in katline dair.

Nevrekop نوره‌قوپ kadısına hüküm ki Bundan akdem nefsi Nevrekop نوره‌قوپ da Küçük Mehmed كوچك محمد nam şakıy Hazreti resalet penah عليه‌افضل‌الصلوة hakkında hâşâ bazı nameşru' ve naseza kelimat etdüği sebebden ahiz olunub sual olundukda kablel ahiz tövbe ve istiğfar eyledim deyu cevab eylemeğin hususu mezbur şer'le teftiş olunub eğer kablel ahiz tövbe idüb tekrar iade etmedi ise tecdidi iman olundukdan sonra küreğe gönderilüb eğer kablel ahiz tövbe etdüğün isbat idemeyüb ve ya tekrar iade idüb eyledüği naseza kavline mukır ise te'hir olunmıyub şer'le katl eyliyesin deyu hükmü şerifim gönderilmiş iken Paşa sancağında پاشا سنجاغی Nevrekop نوره‌قوب nahyesinde Kotuş قوتوش nam kariyye ve gayriden on yedi bin yediyüz doksan akçe timara mutasarrıf olan mirîmiran çavuşlarından Mustafa bin Kasım مصطفی بن قاسم nam bedbaht dahi mezkûr şakıye muavenet üzre olduğı istima olunmagin buyurdum ki vardukda bu babda bizzat mukayyed olub filvaki çavuşu mezburun mezkûr müfside muin ve zahîr olub muavenet üzre olduğu sahih ise mezbur çavuşun ahvalini sıhhati üzre alettacil yazub arz eyliyesin Hususu mezbur mühimmatı umurdandır. Gereği gibi mukayyed olub hilâfı vaki kazıyye ilâmından ihtiyat eyliyesin (Hasan Çavuşa virildi) Fi 25 c 984 (1576).

47

Rafızîliğe ait kitapların zapt edilmesine dair.

Corum جورم beğine ve Orta pare اورته پاره kadısına hüküm ki Casus Kara Yakup قره يعقوب bundan akdem rafızî ahzolunan مناش fakih nam kimes ne tarafından arzuhal getürüb Orta pare اورته پاره kazâsına tâbi حامان cema-

[1] Ayni hüküm Anadolu ve Karaman kadılarile Yalvaç kadısına da gönderilmiştir.

atinden Veli Fakih فقیه ولی nam kimesne (Kızıl) başdan geldüği zemanda otuz dört aded mücelled rafızî kitabları getürüb benim yanımda emanet koyub badehu fevt oldukda mezkû (r) Kara Yakup قره یعقوب beni tutub habs eyliyüb lâkin zikrolunan kitablar şimdikihalde benim yanımda olmıyub yine cemaati mezbureden Eğin Özi اوزی اکین nam kışlada Selim Fakih فقیه سلیم nam kimesniye virüb oldahi Yunus یونس a ve Kilâbî کلابی ye virüb hâliyâ memleketi idlâl etmek üzre oldukların haber virmegin mezkûrlar ve zikrolunan kitablar hafiyyeten ele getürilüb süddei saadetime arz olunmasın emir idüb buyurdum ki hükmü şerifimle mezkûr ca (su)s Kara Yakub قره یعقوب vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub mezkûrları hüsnü tedarikle hafiyyeten ele getürüb filvaki zikrolunan kitabları mezkûr مناشی Fakih mezburûn Selim Fakih سلیم فقیه e ve Yunus یونس ve Kilâbî کلابی ye virdüği sahib midir yoksa gayri vakimidir nice (dir) temam gavrına irişüb zikrolunan kitablar her kande ise ele getürüb mezkûrları habs idüb vukuu üzre yazub arz idesiz Amma bu babda temam hak üzre olub bu behane ile kimesneye zulüm ve teaddi ve ahiz ve celb olunmakdan ve hilâfı vaki kazıyye arz olunmakdan ziyade ihtiraz üzre olasız (Mezkûr Kara Yakub'a virildi) Fi 19 ramazan 984. (1576)

48

Filibedeki hurufî mezheplerin cezalandırılmalarına dair.

Filibe فلبه kadısına hüküm ki Hâlâ Filibe فلبه mahkemesinde naibüşşer' olan mevlâna Mehmed محمد mektub gönderüb bundan akdem hükmü şerif varid olub kazâi mezbura tâbi Umur Obası اوبه‌سی امور dimekle maruf kariyyede İsâ Halife عیسی خلیفه ve Osman عثمان nam kimesnelere esma ve ama olub ve Tatar bazarından تاتار پازاری (معد) nam kariyyeden Mustafa ışık مصطفی اشق [1] dimekle maruf ışık hurufî mezheb olub müslümanları idlâl etmekden hâli olmadıkları ecilden kaydü bend ile irsal olunmak ferman olmağın mezburların ahvali teftiş olundukda merkuman İsâ Halife عیسی خلیفه ve Işık Mustafa اشق مصطفی mürd olmuş bulunub ve Osman Halife عثمان خلیفه ele getürilüb Simav سماو şeyhi idüği sübut buldukdan sonra kendü dahi iftirak idüb altı yıldır ki bu ilhad ve dalâlete düdüm deyicek kendü hevasına tâbi olan ve hurufî mezheb ler tefahhus olundukda olmakule töhmetleri olanlar sicil olunub ve sureti defteri mühürlü Dergâhı muallâma irsal olunduğın ilâm idüb ve mezburların hevasına tâbi bazı müfsidler dahi olub şer'le ilhad ve dalâletleri sübut bulanlara siyaset olunmak hususunda arz itmeğin buyurdum ki Hüseyin Çavuş حسین چاوش vardukda müşarünileyh çavuşum mübaşeretile olmakule ilhadı hurufî itmekle töhmetleri olanları teftiş ve tefahhus idüb sübut bulanlar hakkında şer'le lâzım gelâni icra idüb sipahi olub muhtacı arz olanları yazub

---

[1] «Ehli islâmda ışık taifesi mezmum bir taife olduğu gibi küffarda dahi bırat öyle mezmum bir taifedir» Peçevî. c 1, s 107.

bildiresin Lâkin bu behane ile vechi meşruh üzre töhmetleri olmıyanlar (1) mücerred celb ve ahiz itmek içün tutub hilâfı şer'i şerif iş olmakdan hazer idesin (Kurd Efendi'nin âdemine virildi) Fi 4 za 984. (1576)

49

Elbistan'da bir kızılbaşın katline dair.

Zülkadriye ذوالقادريه beylerbeğisine Elbistan البستان kadısına hüküm ki Senki kadı sın mektub gönderüb Elbistan البستان kazâsına tâbi İnac ايناج nam kariyyeden Yitilmiş Abdal يلمش آبدال nam kimesne içün kızılbaş olub şer'le hakkından gelinmek lâzım dır deyu bildirmiş sin İmdi mezburu ele getürmen emir idüb buyurdum ki vusul buldukda mezkûru bir ahar töhmet namı ile ele getürüb dahi ahvalin bermucibi şer'i şerif bu babda sabıkan gönderilân hükmü hümayun muktezasınca teftiş eyliyüb göresin filvaki arzolunduğı üzre rafız ve ilhadı sabit olursa sabıkan rafız ve ilhad üzre olanlar hakkında irsal olunan hükmü hümayunum mucibince amel eyliyüb bunun dahi şer'ile hakkından gelâsin Fi 25 receb 985. (1577)

50

Malatya'da Şah İsmail namile zuhur eden şahsa sadaka gönderenlerin katledilmesine dair.

Malatya ملاطيه beğine hüküm ki Livai mezbura tâbi İzlü ايزلو ve Rişvan رشوان ve Eşkânlu اشكانلو ve Solaklu صولاقلو ve Şeyh Hüseyinlü شيخ حسينلو ve Soydanlu صويدانلو ve Egirbüklü اكربوكلو ve Adaklu آداقلو ve Kalaçaklu قلاچقلو ve Bezki بزكى ve Çakalu چقالو ve Mihriman مهرمان ve Karasaz قره-از ve Kömürlü كومورلو nam cemaatler Şah İsmail شاه اسماعيل namına zuhur iden şakıye nezir gönderüb mütabaat iderler deyu içlerinden ele getürlüb Dergâhı muallâma gönderilân Mehmed محمد takrir idüb içlerinden nezir gönderenler kimlerdir Ben bilürüm dimegin mezbur Mehmed محمد kaydü bend ile ol canibe gönderilmişdir Buyurdum ki vusul buldukda te'hir etmiyüb zikrolunan cemaatlerin içlerinden rafız ve ilhad ile maruf olub şakıyi mezbura sadakat ve nezir gönderenler her kimler ise temam malûmun oldukdan sonra ele getürüb dahi ahvallerin toprak kadılarile hak üzre teftiş idüb göresiz rafız ve ilhadları ve nezir gönderdükleri şer'le sabit olursa sicil etdirdükden sonra siyaset etdirüb dahi emrim yerine vardığın yazub bildiresin Ve amma bu behane ile kendü hallerinde olanlara dahletdirmiyesin Fi 2 recebe 986 (1578)

51

Anadolu'da isyan eden softaların islahı için yazılan nişanı hümayun.

Nişanı hümayun hükmü oldur ki Bundan akdem suhte tayifesi kendü halerinde ve tahsil ve iştigallerinde olmıyub cemiyetler idüb ok ve yay ve sayir âleti harble köyler ve kasabalar basub müslümanların kiminin

taze oğlanların cebren çeküp alub gidüb fi'li şeni eyliyüb ve nicesi katı nüfus ve gareti emval eyliyüb bunlar emsali zulüm ve teaddilerinin nihayeti olmıyub umumen ehli fesad olanlarının haklarından gelinmek içün ümera ve kuzata ahkâmı şerife gönderilmişdi Hâlâ tayifei mezburenin eşbehlerinden darendegân Rumeli روم ایلی nde Hasan حسن ve Koca İli قوجه ایلی sancağında mevlâna Muhiddin محی الدین ve Hamid İli حمید ایلی sancağında mevlâna Hasan حسن ve Geredelü کره ده لو den mevlâna Sefer سفر ve Saruhan صاروخان sancağından mevlâna Şemseddin شمس الدین ve Aydın آیدین sancağından mevlâna Veliyyüddin ولی الدین ve livai Teke تکه den mevlâna Muhiddin محی الدین ve vilâyeti Karaman قرمان dan mevlâna Hayreddin خیر الدین ve Menteşa منتشا sancağından mevlâna Veliyyüddin ولی الدین ve livai Alâiyye علائیه den mevlâna Kadri قدری ve Kermiyan کرمیان dan mevlâna Sefer سفر ve Karesi قره سی sancağından mevlâna Muhiddin محی الدین Dergâhı muallâma tayifei mezburenin ekseri kendü hallerinde ve şugullerinde olub kimesniye zarar ve ziyanları yoğken bazı eşkıya ve cehele suhte namına gezüb fesad ve şenaat etmekle cümlesine sirayet idüb bu behane ile nice talebe nahak yere katolunub ve suhte tayifesini tutanlara dirlik vade olunmuşdur deyu cürmü olmıyub kendü halinde olanları sancakbeğleri subaşıları ve gayriler tutub başların kesüb ve giru eşkıya ele gelmiyüb mabeyinde mazlumlar telef olub ve akvam ve akrabalarına yataksız deyu ehli örf (tayife) tayifesi yapışmağla kendü halinde olan suhte tayifesi havfinden terki vatan idüb tahsilden kalub ve müslümanlar evlâdın ihtiyaten mektebe virmez olub bu halet inkırazı ilme sebeb olmuşdur Eğer tayifei mezburenin eyu olanları kemakân şügullerinde olub cürmü olanlarının dahi şimdiye değin vaki olan ceraimleri af olunursa ve her birimiz nakıyb olub danişmend olduğunuzda came beha içün biner akçe virilüb ve nöbetde nekabetle mülâzim olursak her birimiz hemşehrilerimizi gereği gibi zabt idüb anun gibi birimizin hemşehrileri fesad idecek olurlar ise on bir hemşehirleri ittifak idüb Bilâdı Selâsede vaki olan imaretlere konmıyub ehli fesadı bulub ele virmeğe sa'yü ikdam ideriz teahhüd eyledikleri arz olundukda tayifei mezburenin hakkında mezit merhametim zuhure getürüb sene 987 muharremül haramının gurresine gelince vaki olan cerayimlerin af idüb ve Nişani hümayun verdüm ve buyurdum ki badelyevm mezkûrün on iki nefer talebe nakıyb olub her biri yılda bir kerre vilâyetlerine varub devir idüb içlerinde eşkıyasını fesad ve şenaatlerin men' ve def' eyliyüb memnu olmıyanları ele getürmekde sancakbeğleri ve voyvodaları ve züama ve erbabı timar ve lâzım olursa il eri mezkûr nakıybe gereği gibi muavenet ve muzaheret eyliyüb ve nükabadan birinin hemşehrilerinden fesad ve şenaat zuhur eylese on bir nakıyb hemşehrileri ile ittifak düb madam ki içlerinden fesad idenleri ele virmeyeler Bilâdı Selâsede olan imaretler ol hemşehriden olan suhteleri komıyalar Ve tarihi mezbure gelince vaki olan ceraimleri af olunmuşdur Gelüb vaki olan dalâletlerine tövbe ve istiğfar idüb minbaad kendü hallerinde olanların cerayimi sabıka içün kendülerine ve akvam ve akrabalarına ehli örf tayifesi ve sancakbeğ âdemleri ve gayriler dahlü taarruz kılmıyub mukadde-

ma aḥkâmı şerife varid olunuşdur deyu tutub rencide etmiyeler Etmek istiyenleri hâkimül vakt olanlar men' ve def' idüb minbaad emrime muhalif tayifei mezbureye dahlolunmakdan ziyade hazer ideler Amma tayifei mezbure dahi kendü hallerinde ruzü şeb tahsilde olub bunlarla tazyii evkat etmiyüb tahsili kemalât etmekle akranından mümtaz olduğı arz ve ilâm oluna istihkaklarına göre riayet olunurlar. Ve şügulden feragat idüb ziraate ve sayir kâr ve kisbe meşğul olanlara Siz mukaddema suhte tayifesinden idünüz deyu kendülere ve akvam ve akrabalarna dahlü taarruz olunmıya Ve mezkûrûn nakıybler tayifei mezburenin ıslâhına bezli makdur ve reayanın asude hal olmalarına sa'yi namahsur eyliyüb teahhüd eyledikleri üzre edai hidmet eyledikleri mukarrer ve muhakkak olursa danişmend olduklarında fermanı hümaynum muktezasınca biner akçe came beha virilüb ve növbetde nekabetle mülâzim alınalar Ve bunlardan sonra yerlerine nakıyb olacaklar dahi tayifei mezburenin ilimle mümtaz olanlarından intihab olunub anlar dahi vechi meşruh üzre edai hidmet etmek şartile danişmend olduklarında biner akçe came beha virilüb her növbetde bu minval üzre nekabetle mülâzim olalar Ve ilmi şerife riayeten bu hususa ibtida mübaşeret olundukda bir düşenbe günü tayifei mezbure cem oldukları amayiri âmirede et'imei mu'tadei ma'hudeden gayri bir defa dane ve zerde ve gayri taamlar pişirilüb zıyafet olunub huzuru hal ve firağı bal ile fatihai dibacei a'mal olan devamı devletü ikbal ve kıyamı saadetü iclâl içün ed'iyyei icabet meale فى الغدو والاصال müdavemet ve iştiğal göstereler Ve bu Nişanı Hümayunumun bir suretin Bilâdı Selâsede vaki olan mahkemelerde sicilli mahfuza kayıd eyliyüb Nişanı Hümayunu ayni ile hıfz eyliyüb mazmunu hümayunile amel eyliyeler Ve nükabadan talib olanlara ayni ile suretin ihrac idüb imzalıyub vireler Fi 28 m 987.(1577)

Bir sureti
Anadolu beylerbeğiliğine

Bir sureti
Istanbul kadısına

Bir sureti
Brusa kadısına

Bir sureti
Edirne kadısına

İran'la münasebette bulunan rafızîlerin cezalandırılmalarına dair.

Artık âbâd آرتق آباد ve Zile زيله kadılarına hüküm ki Senki Artık âbâd kadısısın mektub gönderüb rafız ve ilhad ile meşhur olub yukaru canib ile muameleleri olanları sırran ve alâniyyeten tefahhus eylemek babında hükmü hümayunum gönderilmeğin emri şerifim mucibince tefahhus olundukda Arab عرب nam kariyyeden Emir Ali امیرعلی oğlu Mansur Halife منصورخليفه namına olub ve kariyyei mezbureden Şah Ali bin Maksud شاه‌علی بن مقصود ve Mehmed bin Kuli محمد بن قولی nam kimesneleri şer'i şerife ihzar idüb mezkûr Maksut مقصود dan sual olundukda Maksud مقصود ve İsmail اسماعيل ve Hasan حسن ve diğer Hasan Halife حسن خليفه nam kimesneler bizüm evimizde cem olub bin beşyüz sikke filori yukaru canibden gelân Emi Ali Halife امير علی خليفه

nin âdemi Şahbende شاه‌بنده ye teslim etdik Ve bundan maada Bozok بوزاوق ve Tokat توقات ve Artıkâbâd آرتق‌آباد kazâlarında üç bin nefer âdem defterin mezbur Şahbende شاه‌بنده ye virüb oldahi tebdili suret ile yukaru canibe gidüb ve yukaru canibden Halife خليفه namına olan kimesnelere kaftan ve kılıç gelüb Akdağ آقطاغ da cemiyet etseler gerekdir deyu cevab virüb ve mezbur Şah Ali شاه‌علی ve Mehmed محمد den sual olundukda inkâr ile cevab virüb ehli kariyye yukaru canibde olan Emir Ali Halife خليفه nin akrabasındandır Ve rafız ve ilhad üzre olub yukaru canib ile muameleleri mukarredir deyu şehadet eylediklerin sicil eylediğün bildirmiş sin İmdi buyurdum ki vusul buldukda bu hususu ber mukteza yi şer'i şerif hak üzre teftiş eyleyüb göresin kazıyye arz olunduğı gibi ise anun gibi rafız ve ilhadı şer'ile sabit olanların ber muktezayi şer'i kavîm haklarından gelüb emrim yerine varduğın arz eyliyesin Amma bu behane ile kendü hallerinde sünni mezheb müslümanlara hilâfı şer'i şerif teaddi ve tecavüz olunmakdan ve rafızî ve mülhidlere celb ve ahiz içün himayet olunmakdan ziyade hazer idüb şer'i şerife muhalif kimesniye iş olmakdan begayet ihtiraz eyliyesin (Kadı âdemsine virilmişdir) Fi 28 sabanülmuzzam 987 (1). (1579)

53

Amasya'daki kızılbaşların cezalandırılmalarına dair.

Amasya آماسيه kadısına ve Amasya آماسيه beğine ve Çorum چورم ve Zile زيله ve Turhal ترحال ve İskilib اسكلب ve Osmancık عثمانجق ve Artukâbâd آرتق‌آباد ve Hüseyin âbâd حسين آباد ve Güleş كولش ve Ortaprae اورته پاره ve İne bazarı اينه‌بازاری ve Mecid özi مجد اوزی ve Kazâbâd قازآباد ve Katar قطار ve Karahsarı demürlu قره‌حصار دمورلو ve Havsa حوصه kadılarına hüküm ki Zikrolunan kasabat ve kurada bazı mülhid ve kızılbaş tayifesi olub çar yarı güzin رضوان‌الله‌تعالی عليهم‌اجمعين sebbü şetim idüb müslümanlara alâniyyeten Yezid geldi deyu kelimat idüb ve gice ile cemiyet idüb avretlerin ve kızların meclislerine getürüb birbirlerinin avretlerin ve kızların tasarruf idüb salât ve savm bilmeyüb ve oğullarına Ebubekir ابوبكر ve Ömer عمر ve Osman عثمان isimlerin ıtlak etmeyüb ve içlerinde dahi bu isimler ile müsemma kimesne olmamağla mülhid oldukları zâhir olub ve içlerinde Halife namına olan kimesneler yukaru canibden Şahlarından cizme ve esbab getürüb birbirlerine gezdirüb ziyaret idüb ve tayifei mezbureden Celâl Halife جلال خليفه ve Resul Halife رسول خليفه din uğrına çıkup cemiyet eylemişlerdir Biz dahi idelim deyu fitne ve fesada mübaşeret idüb ve bilcümle dahi bunların emsali şer'i şerife muhalif ef'al kabayihinden hâli olmadukları istima olunmağin bu babda Dergâhı muallâm çavuşlarından قدوة امائل والاقران احمد چاوش Ahmed Çavuş زيدقدره mübaşeretile ahvalleri teftiş olunub görülmesin emir idüb buyurdum ki... vu-

---

[1] Akşehir sancağında da bazı kimseler bu yüzden ceza görmüşlerdir.

sul bûldukda müşarünileyh çavuşum mübaşeretile tahtı kazânızda ol asıl kimesnelerin ahvallerin teftiş idüb göresin filvaki zikrolunan kasabat ve kurada ol makule kimesneler olub vechi meşruh üzre şer'i şerife muhalif ef'alleri olub hâşâ çar yarı güzin رضوان الله تعالى عليهم اجمعين şer'i şerife muhalif italei lisân eyledükleri bigaraz ve mutemedün aleyh kimesnelerin bilmuvacehe şehadetlerile bihasbeşşer' sabit ve zâhir olur ise üzerlerine sabit ve zâhir olduğı gibi sicil idüb dahi anın emsali mülhidleri mühkem habs idüb vukuu üzre arz eyliyesin Sonra haklarında emri şerifim ne vechile sâdır olur ise mucibile amel idesin Amma bu behane ile kendü hallerinde olanları mücerred celb ve ahiz içün rencide ve remide itdirmiyüb ve şühudu zordan ve nisbet ve taassub ile kendü hallerinde olanlara zulüm ve teaddi olunmakdan ziyade hazer idesin (Merkum çavuşun biraderi Hasan'a virildi) Fi 28 b 992. (1583).

54

Sarı Saltuk Baba zaviyesine dair.

Baba بابا kadısına hüküm ki Kasabai mezburda Sarı Saltuk Baba صارى صالتق بابا zaviyesine ceddim sultan Beyaz (id) Han vakıf eyleduğı yerlerin üzerine hîni iktizada bina olunandan maada bazı kimesneler sadakatı müslimîn kendülere olmak ümidi ile vakıf yerlere halvethane ve zaviye bina etmekle tekyei mezburde hidmet iden mücavir dervişlere dahi ayende ve revendeyi iskân olacak yerler bulunmıyub küllî zaruret çekilüb muzayeka olmağla tekyede durub hidmet iden mücavirîn dahi perakende olub vakfa ziyade zarar olmağla sonradan ihdas olunan zaviye ve halvethane men olunmak meşru idüğine fetvayi şer'iyye ibraz olunmağin fetva mucibince amel olunmasın emir idüb buyurdum ki... vusul buldukda bizzat zaviyei mezburenin üzerine varub teftiş idüb ve bu babda olan fetvaya dahi nazar idüb göresin vechi meşruh üzre vaz'ı kadime muhalfi sonradan zaviye halvet üzre vaz'ı kadime muhalif sonradan zaviye ve halvethane bina olunmak ile zarar ve müzayeka olduğı vaki ise fetvayi şer'iyye mucibince amel idüb şer'le zarar ve teaddisin def eyliyesin (Mehmed nam sofiye virildi) Fi 2 şaban 991 (1584)

Ahmet Refik